

מעירת האומץ

הארות והערות קצרות
לפי סדר המסכת

מסכת שבת

מהדורה ב

רשימת החיבורים שזכיתי להוציא לאור

קיצור הלכות תפלין (תשנ"ט) - בהסכמת הג"ר יהודה אריה הלוי דינר שליט"א.
חוקת תמיד - עמ"ס תמיד (תשס"ה) - בהסכמת ראש הישיבה הג"ר נתן צבי פינקל זצוק"ל, ועוד.
הדרך עלן - מדרוך לקניית ארבעת המינים (תשס"ה) - בהסכמת הג"ר שלמה זלמן אולמן והג"ר אשר זעליג וייס שליט"א.
ערכת השולחן - עזר לניהול ליל הסדר (תשס"ו) - כנ"ל.
במצותיו חפץ מאד - מצוות הנהגות בזמן הזה לאם ולבת [מספר המצוות הקצר] (תשס"ו).
ספר חובת הלבבות המבואר - שער התשובה (תשס"ח) - בהסכמת מו"ר ר' ישראל אליהו ויינטרויב זצוק"ל.
מצות כתיבת ספר תורה (תש"ע).
ברך בניך - על תפלת השל"ה (תש"ע) - בהסכמת הג"ר יהודה ליב וויטלער שליט"א.
ברית יצחק - עיינום בדברי חז"ל בנוגע לליל ברית מילה (תש"ע).
להחיות רוח ולב - הלכות אלמנה ויתום לא תענון (תשע"א) - בהסכמת הג"ר מאיר קסלר שליט"א.
אני מאמין - י"ג עיקרי האמונה (תשע"ג) - בהסכמת הג"ר ברוך דוב פוברסקי שליט"א.
כבוד השמו"ש - מוסר להתעוררות הלב קודם תקיעת שופר לרש"ש (תשע"ג).
פרשגן אגרתא - על אגרת הרמב"ן (תשע"ד).
ביאור על אגדות הגר"א - מס' מגילה (תשע"ה) - בהסכמת הג"ר דוד כהן שליט"א.
יקרא דחיי ודשכבי (תשע"ו)
בנסוע הארון - על 'בריך שמייה' (תשע"ז)
חיזוק מהוזה"ק פרשת המרגלים (תשע"ז)
כתבנו לחיים - על דרשת מהר"ח לסליחות - (תשע"ז)
תינוק שנשבר - בדרכי הגישה לנערים מתמודדים - (תשע"ט)
קבלת התורה ואהבת תורה - תנחומה פרשת נח - (תשע"ט)
המגיפה בתורה - (תש"פ)
קצירת האומר - מסכת שבת - (תש"פ)

ספרים וקונטרסים ממורי ורבי הגה"צ ר' ישראל אליהו ויינטרויב זצוק"ל

נר מצוה [מהר"ל] עם ביאורי רבינו 'אור הנר'
מועדי קודש ד' חלקים: חנוכה / פורים / מועדי תשרי / פסח עומר שבועות
כחמישים קונטרסים 'מתורת רבינו' [תשע"ז - תש"פ]
בסוד ישרים המבואר

שיעורי 'נפש אליהו':

מהר"ל אגרת התשובה	תולעת יעקב - ראש השנה
ספר שערי אורה	גר"א ריש אד"ר
ספר הזכות [חידושי הרי"ם]	דרשת מהר"ח לסליחות

במסכת שבת]. ז"ל המדרש (שו"ט מהל"ס ס"פ
 ט) "א"ר אבא לכך הם אומרים אמר מר שהן
 קורין להקב"ה דהוא מריה דעלמא והוא
 מאיר להם טעותיהם לכך נאמר אז נדברו
 ידאי ה' איש אל רעהו".

"רשות היחיד". יחידו של עולם הוא ד'
 [אותיות שם הוי"ה] על י' [אותיות המילוי]
 (ווי"ק).

א.

"רשות היחיד עולה עד לרקיע". יחידו של
 עולם עולם עד לרקיע, וההפקעה של זה הוא
 טומאת מות שג"כ עולה עד לרקיע (ע' קטו):
 (שם משמאל בשם רז"ל טז).

ט: י.

"לא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה".
 חשיבות ההכנה למצוה.

י.

"הכון לקראת אלהיך ישראל". חשיבות
 ההכנה למצוה.

**"מסיר אזנו משמוע תורה גם תפלתן
 תועבה"**. כל מילה בתורה היא "חיי עולם".
 ורק עם תורה אפשר לרומם את ה'חיי עולם'
 לנצח, עומד ברומו של עולם. [ועם 'תורתו
 אומנותו' האדם כ"כ מתרומם שלא צריך
 להתפלל (י"א)]. וע' גמרא (ברכות ט). "לא הוה
 מצלינא אלא היכא דגריסנא". ובאקדמות
 "צבי וחמיד ורגיג, דילאון בלעותא. צלותהון
 בכך מקבל, והניא בעותא".

פרק א - יציאות השבת

ב.

"העני עומד בחוץ ובעל הבית בפנים". מי
 שנמצא ברשות הרבים הוא 'עני' ומי שטוב
 לו בבית הוא 'עשיר'

ב:

"הכנסה נמי הוצאה קרי לה". כל 'כניסה'
 למקום חדש מחייב 'יציאה' ממקום קודם.

ג.

"נזרקה מפי חבורה". כשחבורה לומדים
 כראוי אז אפילו בלי 'בחירה' משמים "נזרקה
 מפיהם" הלכה.

ג:

"בר פחתי - בן גדולים" (רש"י). אולי בא
 לרמוז שמי שיודע להפחית את עצמו נהיה
 גדול.

ד.

**"וכי אומרים לו לאדם חטא כדי שיזכה
 חבירך"**. לא כדאי לנשמה לעשות עבירה עם
 רק הגוף ירויח מזה.

ד:

"קלוטה כמי שמונחה דמיא". גם מי שרוחף
 יש לו יציבות.

ו.

"אמר מר" [זה פעם ראשונה שמוזכר

רגישות לרגשותיו של זולתו
**"שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבא
 ור"מ אומר יכולה היא שתרחם – אם
 תכבדוה מלהצטער בה".** המכבד את השבת,
 היא תרחם על האדם החולה. [ע' לקמן (ג):
 בקשר שבין דעת ויסורים]

"שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבא".
 לכאורה "שבת" לא מיירי על "יום השבת"
 אלא על ה"שביתה" מהצעקה, ולכן גם ביו"ט
 יש לומר כן, ו"יום טוב היא מלזעוק" נשמע
 כאילו הוא יום הטוב והראוי לזעקה ח"ו.
 וצריך תלמוד. [אולם י"א שאומרים "יום טוב
 היא מלזעוק" משום שכיון שהוא יום טוב ראו
 'לא לזעוק', וי"א שכיון שיו"ט ג"כ נקרא 'שבתו'
 אפשר מטעם זה להגיד "שבת היא מלזעוק"
 גם ביו"ט (וכ"כ המקור מייס ס' רפז)].

יב:

"בתוך חולי ישראל". המצטרף עם הרבים,
 זכות הרבים יעמוד לו.

"שכינה סועד על החולה". חולה זקוק
 לרחמי שמים, ובטחונו מובילו לשכינה
 שיעמוד על ראשו.

"לכשיבנה בהמ"ק אביא חטאת שמינה".
 לחיות כל הזמן עם ההרגשה של "לכשיבנה
 בית המקדש". במק"א הארכתי בהבאת
 קרבנות של הגלות אחר הגאולה.

יג:

"והיתה אשתו נוטלת תפילין". 'תפילין'
 מבטיח שלא יהיה קלות ראש (ברכות ל): ושלא

**"כל דיין שדן דין אמת לאמיתו ... כאילו
 נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית".**
 בצירוף 'דין' עם 'אמת' יש שותפות עם
 הבורא בבריאה.

יד:

**"הנותן מתנה לחבירו צריך להודיעו שנאמר
 לדעת כי אני ה' מקדשכם".** רש"י פ' "זוהו
 דרך כבוד דשמוא יתבייש לקבלה ... וכן ...
 שמתוך כך יהא אוהבו". אולי יש נקודה
 נוספת שרק כך האדם יוכל 'להכיר טובה'
 [הארכתי במק"א בגודל חשיבות ענינה].

**"כל מאן דאתי ואמר לי שמעתתא חדתא
 משמיה דרב יהיבנא ליה ניהליה".**
 'שמעתתא חדתא' שווה הרבה כסף.

יז:

"חללו של רשות". איפה שמורגש הכי הרבה
 'חללות' יש מקום שיחול בה הכי הרבה תוכן
 – "חללו של רשות" וברש"י. וע"ע מש"כ
 לקמן (ק:).

"רשב"י וחביריו שתורתן אומנותן". כדאי
 להפוך את ה'תורה ל'אומנות' פי' שאין 'בין
 הזמנים'. וע"ע גמרא (ברכות לה:).

"עיגלא תילתא". פרש"י 'תילתא' משובח
 ביותר. וע' לקמן (פ:). "אורייתא תלתא", וגם
 עושים 'עיגלתא תילתא' ל'שבועות' (מהרש"ב
 פסחים ס:).

יב:

"מולל וזורק זהו כבודו". 'כבוד' כולל

ספר תורה, ובגמרא (שם פ:): העומד על המת בשעת יציאת נשמה. [וע' אחרונים שמהגמרא (מס' נב): בענין 'בללאי טפסאי' מבואר שת"ח עדיף, ובגמרא (קידושין לג): מבואר שס"ת עדיף].

יד:

"טומאת ארץ העמים". בארץ ישראל צריכים להרגיש טהרה יתירה [זכות עצומה].

טו.

"לא ימנע אדם את עצמו מבית המדרש". 'אני' ו'עצמי' אינם אותו דבר, וחובה ש'אני' שולט על 'עצמי'. וע' לקמן (פג): משפט דומה.

יז.

"ר' טרפון אקפח את בני - מרוב צער על התורה המשתכחת" (רש"י). ז"ל הגמרא (בבא מציעא פה). "אי קלע רבי לאתריה דרבי טרפון אמר להו יש לו בן לאותו צדיק שהיה מקפח את בניו" פרש"י "שמקפח את בניו - שהיה רגיל לאמור אקפח את בני כשנשבע". ע' לקמן (קטז).

"ענותנותו של הלל הנשיא היה קשה לישראל כיום שנעשה בו העגל".

יח.

"מאי אפר עפר" - ואנכי עפר ואפר.

יט.

"אין מפליגין בספינה פחות מג' ימים קודם לשבת". להרגיש את השבת כבר ג' ימים

יחטא (מנחות מג): וזה היה טענתה, והתברר בסוף שמי שמזלזל הדקדוקי הלכה מפסיד הכל.

יג:

"מחבבין את הצרות - שנגאלין מהן, והנס חביב עליהן להזכירו לשבחו של הקב"ה וכותבין ימי הנס לעשותן יום טוב" (רש"י). [וע' מהרש"א ושפ"א]. ויל"ע שהרי בגמרא (ברכות פ:): יש מושג של "לא הן ולא שכרן". פרש"י חביבות מיוחדת לניסים בגאולה מהצרות, ונעשו ליום טוב. ולכן היו"ט של לעתיד יבטל כל השאר (ברכות יג), וכל גר אמור להרגיש זכות עצום שמצטרף לאומה שכ"כ סובלים (רש"י יצמות מג).

"אין בשר המת מרגיש באיזמל". כשאני מרגיש אני חי, אם לא ארגיש אני מת.

"אין בשר המת שבחי מרגיש באיזמל". מי שיש לו פוטנציאל להרגיש הרבה [חי], המעט [בשר המת שבן] לא משפיע עליו ורק מי שיכולתו מועטת [מת] מרגיש גם קצת [וע"ד תוס' ישנים (יצמות נד) שמצפין מאדם שפוי יותר משוטה, ולכו ישן לא קנה יבמתו], וע"ע לקמן (ב:): בדעת ר' יהודה ש'זה יכול וזה יכול פטור' ו'זה אינו יכול וזה אינו יכול חייב'.

"זכור אותו האיש לטוב ... שאלמלא הוא נגנז ספר יחזקאל". מי שגורם לגילוי התורה הוא "זכור לטוב", ומעי"ז המייסד של החיידרים (ב"ב פא).

יד:

"האוחז ס"ת ערום נקבר ערום". גופי כמו

סותר דברי המסכת סופרים (כ ד) "הנרות הללו קודש הם ואין לנו רשות להשתמש בהם", אולם ע"פ הרמב"ן (כאן) מיושב "נוהגין בהן קדושה שלא יהו מצות בזויות עליו ה"נ נוהגין בהן כדברים שבקדושה ואסורין בתשמיש חול בשעת מצותן וכו' משום שחל שם שמים על הנר הוא, ומשום קדושה" ומעיי"ז וכתב הרמב"ן (מגילה כה:).

"מריה דאברהם". [וכן רגיל רב יוסף להתבטאות (שינוי עה: כמוצו ב. ב"ב קלד:)] ויל"ע למה התיחסות ל'אברהם' אמור לעזור לו להבין דברי תורה. [א] עין אליהו: רב יוסף היה זהיר בעיניו (ע' ר"ן קידושין לא.) וגם אברהם אבינו (ב"ב טו.). [ב] עין אליהו: רב יוסף היה סגי נהור וקיים המצוות כ'אינו מצוות ועושה' וכמו אברהם אבינו (יומא כח: קידושין פג.). [ג] בני יששכר (ספר ויהי צרכה כאן): רב יוסף היה חולה והתרפא (ב"ב י: פסחים ג. ורש"י כמוצו ב. ורש"י ב"ב קלד:) ואברהם אבינו היה סיבת הרפואה בעולם (ב"ב טו.). [ד] כבוד חכמים (יד): רב יוסף (יומא כח:) אמר שא"א ללמוד מאברהם אבינו ולא רצה שיחשבו שמתוך חוסר דרך ארץ. [ה] הקאצקער: כמו שאברהם אבינו נענה כשחיפש 'בעל הבירה' גם רב יוסף רצה תשובה לשאלתו. [ו] ע"ע שפ"א (לקוט"ס) בענין 'תלי תניא בדלא תניא'.

"משרגא לשרגא". גם למנ"ד משגרא לשרגא אסור אינו אלא משום ד'מיהזא' כמאן דשקיל נהורא, שהרי לפי האמת "ב' פתילות משתמשים בנר אחד" (גיטין נח.).

כב:

"וכי לאורה הוא צריך - ברייתא דמלאכת

קודם שבת. יש נידון אם 'שבת בכלל' אבל ודאי שקדושת שבת מתחיל כבר מיום ד'.

יט:

"בית המוקד - ורצפה מקודשת ... וכלי שרת מקודשין ... לא יהא דבר החוצץ" (רש"י). סוד ה'קדושה' שלא יהיה שום הפסקות (מור"א ק"א א ג), ולכן לא יהא חציצה בים ריצפת העזרה הקדושה וכלי שרת לבשר האדם. [וע' מש"כ בענין 'קדושה' ו'קביעות'].

כ.

"בני חבורה ... כהנים ... זריזין הן". 'זריזות' מראה שכבר יש 'זהירות', וכל זה לא שייך אם לא קדמו "תורה", וכמבואר ברש"י "שכולם היו בני תורה וחרדים ונזכרים", וממש כמו הסדר של רפב"י (מדרס ט) 'תורה, זהירות, זריזות'. וע"ע לקמן (כט:). "בית נתזה דזריזין הן" ויש גירסה בר"ח "זהיר הוה".

פרק ב - במה מדליקין

כא:

"מאי חנוכה - על איזה נס קבעוה" (רש"י). כל השאלה היתה על איזה מהניסים לקבוע יו"ט [מדויק ברש"י].

"ועשאום ימים טובים בהלל והודאה". היו"ט נקבע ע"י זה שישראל קובעים בה הלל והודאה (מיד' ה"ט).

כב.

"וכי נר קדושה יש בה". יל"ע שהרי זה

מרבנן". חשוב 'לאהוב' 'לכבד' ו'לירא' מרבנן. **"צורבא מרבנן"** [זו פעם ראשונה שמוזכר במסכת שבת]. פי' בגאונים (שערי תשובה פד) "ושאלת' צורב"א מרבנן הוא כמו צרב'ת השחין דבר חם המתחמם באשה של תורה האי צורבא מרבנן דרתח אורייתיה קא מרתחא ליה שנאמר הלא כה דברי כאש".

"ואי לאו בר הכי - שאינו רגיל לעסוק בתורה" (רש"י). מי שלא "רגיל לעסוק בתורה" לא יהיה "צורבא מרבנן" (ע' רש"י)

כה:

"הדלקת נר בשבת חובה - כבוד שבת הוא שאין סעודה חשובה אלא במקום אור" (רש"י). 'כבוד' ו'חשיבות' מחייב 'אור' - צריכים לחדד מעלת הזולת - ובניגוד ל'אהבה' ש'אור הנר' פוגם מאחר שאינה תלויה בדבר והוא עמוק יותר מכל מה שרואים עם העין החיצוני.

"ר' יהודה בר אלעאי ... ודומה למלאך ה' צבאות". [אם כניסת השבת], וע"ע גמרא (ברכות נה.) בענין פניו.

"מטה נאה ... כלים נאים ... אשה מקושטת". ע' ר"א גוטרמכר בגליונות על הגמרא מציין לזוה"ק (פקי"ז טד).

"ואשה מקושטת לתלמידי חכמים". חשוב לתלמיד חכם שיהא אשתו מקושטת.

"איזה עשיר כל שיש לו נחת רוח בעשרו". מי ששמה בחלקו יהיה לו נחת רוח בעשרו גם אם יש לא 'מעט' (ע' רש"י). וע' משנה (זבחים) "איזהו עשיר השמה בחלקו".

המשכן היה מסתכל בטפיה ורואה בו ויודע מה בתוכו בחבית ויודע מה בתוכה" (תוס'). הוא ענין של ה'אור הגנוז מסוף העולם ועד סופו' ומשמע שהיה להם את זה כפשוטו ולא כמו שביאר עבודת הקודש (פקי) שהיה ענין רעיוני בבהירות האמונה.

כג.

"בתר דנסיבי איתתא - ופעמים שהייתי אכסנאי ללמוד תורה" (רש"י). גם אחרי החתונה הוי גולה למקום תורה גם אם צריכים להיות אורח וכמבוא ברש"י (ד"ה נמר). [הארכתי במק"א בענין להיות 'אכזר כעורב'].

"משיך נהוריה ... צליל נהוריה". האיכות [צליל נהוריה] עדיף מהכמות [משיך נהורא].

כג.

"נר ביתו עדיף משום שלום ביתו". שלום בית עדיף מנר חנוכה - כל נתיבותיה שלום (רמב"ם) והוא שבני ביתו לא מצטערין לישב בחושך (רש"י). ע"ע לקמן (כה:) "ותזנח משלום נפשי זו הדלקת נר שבת" פרש"י "במקום שאין נר אין שלום שהולך ונכשל והולך באפילה".

"הרגיל בנר הויין ליה בנים תלידי חכמים - דכתב כי נר מצוה ותורה אור על ידי נר מצוה דשבת וחנוכה בא אור דתורה". 'אור' שייך ל'תורה' [ולכן נקרא תורה ע' זוה"ק (פירוש גג.) ע"י 'נר מצוה' בא 'אור דתורה'. וע' לק' (קטנ) "חכים ונהיר".

"דרחים רבנן ... דמוקיר רבנן ... דדחיל

כת.

"ססגונא ששש בגוונין הרבה". ג'יוונים הרבה' זה סיבה ל'שש'.

כח:

"במלאכת שמים". תפילין הם 'מלאכת שמים'. כשמוניחין תפילין עוסקים ב'מלאכה' ל'שמים'.

ל.

"רגילין לפתוח באגדה תחילה". משום שא"א לגשת לתורה בלי חיבור עם נותן התורה, ו'אגדה' – כ'גיד' – מושכין את הלב (לקמן פו. ורש"י ל:) כדי להכיר את מי שאמר והיה העולם (ספרי עקב מט), ויר"ש (אדר"נ כט ו) שגם הוא תנאי לתורה כדלקמן (לכא).

"יעסוק אדם בתורה ומצוות קודם שימות ... להקב"ה שבח בו". הלומד תורה יש להקב"ה שבח בו – ישראל אשר בך אתפאר.

"כיון שמת אדם נעשה חפשי מן התורה". ע' גר"א (אסתר א ו ע"ד רמז) שלכן רשעים – שלא מקיימים מצוות – הם כמתים.

"כשחטאו ישראל במדבר עמד משה לפני הקב"ה ואמר כמה תפלות ותחנונים לפניו ולא נענה...". יש לציין לדברי רש"י (תגינה ה:) "שזה שאדם לא נענה כשצוה מתוך הצרות הוא סימן שהוא בכלל 'ישראל' ועליהם נאמר "והסתרתני פני מהם".

"דבקו שערים זה בזה ... זכרה לחסדי דוד עבדך, מיד נענה". ע' מהרש"א (סוטה ט). הקשר בין דוד המלך ושערי בית המקדש.

ל:

"קם מלאך המות קמיה ולא יכיל ליה דלא הוה פסיק פומיה מגירסא". בגמרא (מועד קטן כח.) בעובדא דרב חסדא ובגמרא (סוטה כא.) דדברי תורה קולטות מן המיתה.

"דלא הוה פסיק פומיה מגירסא". התורה צריך לחול על ה'פה' עד כדי כך שמועצמו לא פסיק [ועד"ז בגמרא בענין תפלה (נגילה טו:)] "שכל ארבע אמות תפלתו סדורה בפיו ורחושי מרחשן שפוותיה", וע"ד פירושו של הספרים לבאר דברי הירושלמי (נלמט ז ד) "א"ר מתניה אנא מחזק טיבו לראשי דכד הוה מטי מודים הוא כרע מגרמיה" הו"ד בתוס' (ר"ה טו: ז"ז קסד:).

"תחילתו דברי תורה וסופו דברי תורה" [ספר קהלת]. ויל"ע מנין לכמה מגדולי המחברים שמצאו נוסח "תחילתו יר"ש וסופו יר"ש".

"קודם שמש יש לו". תורה קדמה לבריאה (פסחים נד.), וע' מש"כ לעיל (כג:) בקשר שבין 'תורה' ו'אור'.

"ושבחתי אני את השמחה זו שמחה של מצוה ... ללמדך שאין שכינה שורה ... אלא מתוך שמחה של מצוה". ע"י 'שמחה של מצוה' ישרה עליו שכינה. וז"ל האריז"ל (הק) לפסר שער המנוחות, וכל הנוסח מונח בסיפור אשי ישראל בהתעוררות לעשיית) המובא בספר חרדים (תנאים לקיום המנוחות) ובמ"ב (מרסט יא) "גם דע, כי העושה מצוה, אין מספיק לו במה שיעשה אותם ... אבל השרש שהכל נשען עליו, הוא, שבעשיית המצוה, אל יחשוב שהיא עליו כמשא ... ויהיה שמוח בעשותו אותה המצוה,

"אמונת זו סדר זרעים". (ע' לקמן (לכ): מש"כ בזה בדעת רש"י.

"ישועות זו סדר נזיקין". סדר נזיקים זה סדר ההשגחות מלמעלה וצריך הרבה אמונה ובטחון בכל הנוגע למזיק וניזק וכמבואר בזה"ק (משפטים נד). "פתח ר' שמעון ואמר ואלה המשפטים אשר תשים לפנים תרגום ואלין דיניא דתסדר קדמיהון, אלין אינון סדורין דגלגולא דינין דנשמותין דאתדנו כל חד וחד לקבל עונשיה" וכידוע בשם הבעש"ט, [ע' חזון איש (אמונה ונטמון)] וה'בטחון' מביא לכל ה'ישועות'.

"דעת זו סדר טהרות". יסוד איהו סדר טהרות (מיקוים הק). ובגמרא (יבמות נג) "אין ... אלא לדעת".

"דעת - עדיף מחכמה" (רש"י). אולי משום שיש לא כח 'הכרעה' הנובע מה'שורש' [כתר]. ויל"ע באיזה בחינה 'טהרות' עדיף מ'קדשים'.
"חוסן זה סדר נשים ... בפריה ורביה - היינו חוסן". שלא כמו הטיפשים שחושבים שעוד ילד מפריע, ולא מבינים שהשמירה בא מריבוי ילדים.

"בשעה שמכניסין אדן לדין אומרים לו ...". חשוב לדעת הפרטין של הדין של עולם האמות.

"בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו נשאת ונתת באמונה קבעת עתים לתורה ...". יל"ע מדברי הגמרא (קידושין מ: סנהדרין ז). "תחלת דינו של אדם בדברי תורה". [א] סדר הגמ' לאו דוקא [ב"י (או"ח קנה 6) בדעת הטור]. [ב] מי שבכלל לא למד, שואלים קודם על

בשמחה שאין לה קץ מלב ומנפש ובחשק גדול, ... וזה סוד הפסוק תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב כו'... וזה יורה, על היות אמונת בטחוננו בבורא יתברך... וכפי גודל שמחתו באמת ובטוב לבב הפנימי, כך יזכה לקבל אור עליון. ואם יתמיד בזה, אין ספר שישרה עליו רוח"ק".

"כסיל ... לגלג עליו אותו תלמיד". ומי שמלגלג הוא "כסיל".

"אראך דוגמתן בעוה"ז". איתא בתדא"ר (ג) "כל דבר שעתידי להיום בסוף כבר נעשה מקצתו היום" [יש לזה אריכות בספרים]. וע"ע מש"כ לקמן (פס.).

"ענוותן כהלל ... קפדן כשמואי". היפוכו של 'ענוה' היא 'קפדנות'.

לא.

"גייריה - דלא דמיא הא לחוץ מדבר אחד שלא היה כופר בתורה שבעל פה אלא שלא היה מאמין שהיא מפי הגבורה והיה הובטח שאחר שילמדנו יסמוך עליו". לא להתבלבל מלשונות שנשמעים כחוסר אמונה ואינם אלא שחוסר ידיעה ולא כפירה אמיתית (פ"י). [וע' מש"כ בתחילת הקונטרס 'אני מאמין' בחילוק בין מי ש'כופר' ובין מי ש'לא מאמין'].

"תלמדני כל התורה כולה כשאני עומד על רגל אחת". מי שיש לו השתוקקות מעט כל שתהיה גם שרוצה כל התורה על רגל אחת, לא לדחותו אלא להכניסו ואיך זיל גמור. ה'פתח' היא תמיד רק "כפתח של מחט".

מהירושלמי (בבבא טו ה) "העושה תורתו עתים הרי זה מיפר ברית מ"ט הפרו תורתך עת [לעשות] לה". [א] במלא הרועים (מגינה יד.) "שלענין הדין אין דנין אא"כ לא קבע אפי' עתים אבל מצד החסידות וחיבת התורה הקדושה צריך שלא יקבע עתים ולא יפסוק מלמוד אף רגע א' וז"ש 'אשר קומטו' שקמטו עצמן תמיד 'ולא עת' שלא נקבעו עתים לתורה וכל שעתא ושעתא למדו". וכבר הקדימו לרש"י (פיהלס קיט קטו) "עוד ראיתי נדרש באגדה פי' איש פנוי וטיילן העושה תורתו עתים מפר ברית, שאדם (פנוי) צריך להיות יגע בתורה כל שעות היום". [ב] בניהו (ירושלמי טז) ש'עתיים' בירושלמי הוא 'לפעמים' וזה נוגד ל'קביעת עיתים'.

"הבנת דבר מתוך דבר - היינו דעת" (רש"י). ע"פ המשנה (בבבא טו ה) "אם אין דעת אין בינה ואם אין בינה אין דעת".

"יראת ה' היא אוצרו". ה'יראה' היא 'שומר' (רש"י), וע"פ הירושלמי (י הו"ד בתוס') (בבבא טו ז) "אין הירא בועט", וכדלקמן (בבבא טו ז) "יר"ש "אינו חש לתורתו" (רש"י).

"כל שיש בו תורה ...". תורה הוא דבר "שיש בו" ולא רק דבר ש'עוסק בו', [וכלשון הגמרא (בבבא טו ז) "חיים שתהא בנו אהבת תורה ויר"ש"].

לא:

"כיון דכתיב על פי ה' יחנו כסותר ע"מ לבנות במקומו דמי". וע"ר ר"ה "ויתכן שיאמר להם שובו חנו במקום שסרתם כסותר ע"מ לבנות במקומו דמי". אולם כפשוטו יש לכאר

לימוד, מי שלמד שואלים אותו קודם על נשאת ונתת באמונה [תוס' (פנהדרין ו. ד"ה אלא במירון הראשון), וע' בספר ראשון לציון - מבעל אוה"ח הק' - (יו"ד רמז ט), הו"ד ברוח חיים - פלאגי (יו"ד רמז ט)]. [ג] ה'שאלה' מתחיל ב'נשאת ונתת באמונה' ואילו ה'דין' מתחיל ב'תורה' [תוס' (פנהדרין ו. ד"ה אלא במירון השני, קידושין מ.)] ומבאר המהרי"ט (קידושין מ. ובספרו לפנת פענח פרקם מלרע דרוש א' ד"ה ואמרו קאג, ג) שה'ביטול תורה' הוא זה שגרם כל פגם ב'נשאת ונתת באמונה'. [ד] 'נשאת ונתת באמונה' ג"כ בתורה קאי [המהרי"ט (קידושין מ.) בשם הרדב"ז, המקנה (פמחא זעירא לומ מ), ויש כמה מהלכים בזה: (ב) שיעיקר הלימוד בגירסה היא 'קבעת עיתים כו" פלפול של תורה היא ב'אמונה' [ספר המקנה (טז)]. (ג) שנשאת ונתת באמונה הוא שאלה אם עסק בסדר זרעים שנקרא 'אמונות' (נגמ' טז) [מהרי"ץ חיות (שגמ לב). בשם הגר"א (ע' דברי אליהו)]. (ג) שנשאת ונתת באמונה קאי על עסק התורה, אם עסק בה לשמה, 'שכל מזה שתלוי בכונת הלב נקרא אמונה'. [הבן יהודע (פנהדרין ו. ד) דברי תורה של אמונה [חידושי רבי יוסף שאול - בעל שו"ת שואל ומשיב (שגמ לב)]. (ה) פרנסה באמונה יגרום לקביעות עיתים לתורה (חידושי רבי יוסף שאול (טז).] וע' בקונטרס כבוא השמש על דרשת הרש"ש לשופר שהארכתי בזה עוד].

"קבעת עתים לתורה". גר"א (דברי אליהו) שהוא מלשון 'גזל' [ע"ש הפסוק (משלי כג כג) "קָבַע אֶת קַבְעֵיהֶם נִפְשׁוּ"] שואלים אותו אם גזל מעותותיו אף כשלא היה לו פנאי ביותר למוד תורה.

"קבעת עתים לתורה". יש להקשות

(רש"י). וע' גר"א (משלי) ש'הפוך בה והפוך בה' (זכות) ולא צריכים ספרי מוסר, אלא האדם מתהפך לטוב מתוך התורה שלומד.

"אמר רבא כגון הני נשי דמחוזא דאכלן ולא עבדן". ע"ע רבע בגמרא (ז"מ נט) בענין נשים דמחוזא, וע' בגמרא (פסחים נ: וע' זרכות נט: וע"ע ז"ק קיט:). וע' מש"כ לקמן (קט:).

לג.

"ולא עבדן". וכי על הנשים 'לעבוד', ע' מש"כ במק"א בזה, ובפרט בזמנינו.

"סמוך לגסות הרוח עניות דתורה" (רש"י). שהרי לגבי 'גאווה' כתוב 'אין אני והוא יכולים לדור במקום אחד' ובל"י 'נותן התורה' אין 'תורה'.

לג:

"נשים יוכיחו שמבטלות את בעליהן". ע' בגמרא (זרכות ז). "נשים במאי זכיין" ומידה טובה מרובה ואכן כתוב שם "גדולה הבטחה שהבטיחון הקדוש ברוך הוא לנשים יותר מן האנשים".

"נענה רבי שמעון בן יוחאי ואמר כל מה שתקנו לא תקנו אלא לצורך עצמן תקנו שווקין להושיב בהן זונות מרחצאות לעדן בהן עצמן גשרים ליטול מהן מכס". יש לציין לדברי הגמרא (ע"ז ז:): "אמר להם הקב"ה: במאי עסקתם, אומרים לפניו: רבש"ע, הרבה שווקים תקנינו, הרבה מרחצאות עשינו, הרבה כסף וזהב הרבינו, וכולם לא עשינו אלא בשביל ישראל כדי שיתעסקו בתורה. אמר להם הקב"ה: שוטים

שהכרה של 'על פי ה' יחנו' הוא 'מקומו של עולם', כל העולם הוא 'מקומו'.

לב.

"שבקיה לרויא, דמנפשיה נפיל" פרש"י "לשיכור אינן צריך להפילו שהוא יפול מאליו, כך האשה עומדת לילד משנתעברה והיא צריכה לבקש להקב"ה לפתוח רחמה והוא נמנע והיא מתה מאליה". יל"ע אם פרצוף נה"י דאמא שנהפכו לאבניים, מחוסרי מוחין מרמזין ל'שיכור'. בזה ש'נפיל' לכאורה מרמז לענין הנ"ל שהעדר המוחין משפיעין על כוחותיה לעמוד על רגליה.

"דמנפשיה נפיל" פרש"י "..."האשה עומדת לילד משנתעברה ...". ומובן הנוסח "תשעה ירחי לידה".

"לעולם יבקש אדם רחמים שלא יחלה". ע"ע גמרא (כמוצות מ:): שיש נוסח לתפלה.

לב:

"הן הן גופי תורה ונמסרו לעמי הארץ - ... והאמינה תורה את כל אדם עליהן". ע' לע' (ג. זרע"י) "סדר זרעים, שעל אמונת האדם סומכין להפריש מעשרותיו כראוי". [עוד יש לציין ש'גופי תורה' - פשט - נמסר לכל אחד אפילו לעמי הארץ, הגם שיתכן שיעשה איזה טעות התורה סומך עליו, אולם על 'נשמתא דאורייתא' - רזי תורה - לא נמסר לעמי הארץ ומי שמסתפק אם יסטה מהדרך הנכונה שלא יתקרב עליה כלל ועיקר].

"לשוא הכיתי - בתמיה, וכי בחינם הכיתים, אינו אלא בשביל המוסר דהיינו תורה"

'דעת' וכן מזויק לעיל (יב. רש"י ד"ה שנת היא מלועוק) "שבת היא מלועוק, צריך להרחיב דעתם בתנחומים, שלא יצטערו", וכן ברש"י (פוקם כא ד) "כללו של פירוש כל לשון קצור נפש בדבר, לשון שאין יכול לסובלו הוא, שאין הדעת סובלתו". דעת שייך להכמה [דעת זו רוח הקודש" (רש"י כי משא), ולעיל (לב). "חכמת זו סדר קדשים", וכן ע' בגמרא (ברכות) שברכת הדעת נקרא 'ברכת החכמה'], ושורש ה'יסורים' הם ב'חכמה' כמבואר בגמרא (מנחות כט) "שתוק כך עלה במחשבה", וכן "אגרא דיסורי שתיקותי" (י) וכבר ביארנו (י) ש'שתיקה' שייך ל'חכמה'.

"צאו ממערתכם". בערוך השולחן (א"ח ס"א טז ז) שזה היה ביום ל"ג בעומר [א"ה: לא מצאתי מקור לדבריו].

"די לעולם – בעוסקי תורה אני ואתה" (רש"י). ע' לעיל (יב). שרשב"י וחבריו היו תורתן אומנותן.

"נקיט תרי מדאני אסא". וכן התחבר ה'חיי עולם' עם ה'חיי שעה' ע"י ה'דסים' וע"י 'שבת קודש'. ומובן בגמרא הגמרא (ברכות יז). "הרואה הדס בחלום נכסיו מצליחין לו".

"חזו ההוא סבא דהוה נקיט תרי מדאני אסא ורהיט בין השמשות אמרו ליה הני למה לך אמר להו לכבוד שבת ותיסגי לך בחד חד כנגד זכור וחד כנגד שמור אמר ליה לבריה חזי כמה חביבין מצות על ישראל יתיב דעתייהו". איתא במדרש (ויקרא רבה פרשה ל' יב) "מזה הדס זה יש בו ריה ואין בו טעם כך ישראל יש בהם בני אדם שיש בהם מעשים טובים ואין בהם תורה" הרי

שבעולם, כל מזה שעשיתם - לצורך עצמכם עשיתם, תקנתם שווקים להושיב בהן זונות, מרחצאות - לעדן בהן עצמכם". וע' מהרש"א (כ"ן).

"רבי יוסי שתק". זה היה דרכו של רבי יוסי 'לשתוק' (מיר נ. קידושין נג.). וכן מבאר תוס' (גיטין ט). תגובת רבי יוסי של "שפתיים ישק" שהוא "שתיקה" כך מביאים הסכמה לדברי תורה ישרים. וכן מצאנו (ברכות ג יג) "סייג לחכמה שתיקה", וכן כתב הגר"א (משלי יא ב) "את הצנועין חכמה" שע"י שתיקה קונים 'חכמה' [וע' מש"כ (פו). בקשר שבין צניעות וחכמה, וקדושה וצניעות קשורים כפשוטו, וקדושה וחכמה קשר כמבואר בגמרא (לעיל לב)]. מי שלא מסוגל לקלוט 'חכמה' ירגיש צורך 'לדברם' (א"ר קמא). כיון שבת שייך ל'קדושה' ו'חכמה' לכן "בקושי התירו לומר שלום" (ירושלמי טו ג). שתיקה זה 'אומנות' 'מזה אומנותו של אדם בעולם הזה ישים עצמו כאלם" (חולין פט.).

"יגלה לציפורי". [וע"ע רבי ניסים גאון (למ)]. ויש גורסים "מציפורי" וע' רש"י בשם סדר הדורות. וע' אד"ז (לז) "סליקו ביה בפורייה ולא אשתמש ביה אלא ר' אלעזר ור' אבא, אתו טריקין ומארי תריסין דכפר וטרדא בהו [ס"א דצפרי וטרדיא והוון]", ולפי דברי סדר הדורות קצת יותר מובן למה דוקא אנשי צפורי הגיעו, הם הרגישו נוגע בסיפור שמשם התחיל הכל ועדיין צ"ב. [ע' מש"כ בקונטרס בעניני ל"ג בעומר].

"נשים דעתן קלה עליהן, דימא מצערי לה ומגליא לן". הרי שלעמוד ביסורים צריך

הגמרא כאן "הר השימוון". בספר עין התכלת (ע' טו-טז) רוצה ליישב ע"פ הגמרא (לקמן קמ"ה): "מעוף השמים ועד בהמה נדדו הלכו" שגם הברא נגלה עם הדגים. אולם בחיד"א (ס"ג הגדולים אות ח כג, וע"ע פרי עץ חיים הנהגת הלימוד פ"א) מביא שהאריז"ל נתן לתלמידו מהרח"ו לשמות מבארה של מרים בים הכנרת.

לו.

"תלת מילי אישתני שמייהו מכי חרב בית המקדש". החורבן השפיע על הגדרת הפצי העולם.

פרק ג – כירה

מא.

"כיון דבעית לא אתי להרהורי". אשרי אדם מפחד תמיד.

"אלמלא לא באתי אלא לשמוע דבר זה דיי".

מו:

"ברין רחמנא דלא כסיפיה רבא לרב אויא".

פרק ד – במה טומנין

מט.

"מה יונה כנפיה מגינות עליה". ע' רד"ק (בראשית ט ז) בשם הגאונים. בתוס' (ד"ה כנפיה) שגם כשצריכה לנוח אינה צריכה לרדת. וכן יונה כשמתרחקת תמיד נשארת מחוברת לשורשה כמבואר בגמרא (ז"צ כג.).

מה נפלא לנו דברי הז"ל שדוקא ע"י הדסים גילה נקודת "חזי כמה חביבין מצות על ישראל",

"שאלמלא לא ראיתני בכך לא מצאת בי כך". וע' בגמרא (תענית ז. נדרים כ): שכלי מכווער תרם לכמה מפוארה.

לד.

"בתוך ביתו ... צריך למימרניהו בניחותא". כינו ל'ביתו' היא 'ניחותא'. [אשתו' זה 'ביתו' (לקמן ק"ט: וכן ע' יומא ג), ו'שידוך' זה 'שקט' ו'נייחא' בתרגום (בראשית ט א, טו מד, יהושע יא כג) ובבר"ר (עט) על 'יוחן' - משדכן]. צריכים ליזהר מאוד מאוד מכל כעס בע"ש ובשבת [ע' תוס' (גיטין ו): שהסיפור העצוב של פילגש בגבעה התחיל מכעס בשבת קודש]. בגמרא (גיטין נג.) "הנהו בי תרי דהוו מינצו בהדי הדדי". כעס משבת מרומז ב'לא תבערו אש' (מיק"ז טו. עז:). והוא מרומז ב'"אין דנין בשבת" (ביצה לו:), ולכן לא אומרים 'והוא רחום' בשבת (מדרש הנעלם רומ). היצר הרע עובד חזק מערב שבת בזמן מנחה לעורר מדגנים וצריכים ליזהר (סיד"א מורה באמצע אות קמ, בן איש חי שנה ג ורא א) וע' ב"ח (א"ח"פ רפ) ומ"ב (רפ ג, רסג ט).

לה.

"הרוצה לראות בארה של מרים יעלה לראש הכרמל ויצפה ויראה כמין כברה בים". והוא בים הגדול. הכפתור ופרח (פ"ז) מק' שזה סותר לדברי הירושלמי (כלאים ט ד) [הו"ד ברש"י (מוקט כא כ)] שנמצאת בכנרת. הדד"ל (על מדרש אחרי מות כב יט) מזגיה דברי

בחוטמא. בי"ג מידות השלישי 'חנן' הוא כנגד מקום פנוי תחת לחוטם. שמואל היה רגיל לקרוא ל'רב' בשם 'שיננא' והארכתי במק"א.

נה.

"שקיימו את התורה כולה מאלף ועד תיו". ע' שיעורים על ספר יצירה ע"פ הגר"א שיש מהלך של 'תורה' שהיא סדר כאלפא ביתא מא' ועד ת' לפי הסדר.

"אין מיתה בלא חטא ואין יסורין בלא עון". [ע' מש"כ בארוכה בספר עומק הלב (שענ הכנסת)].

נה:

"כל האומר בני עלי חטאו – באשת איש אינו אלא טועה ומיהו בבזיון קדשים חטאו" (רש"י). ע' רמ"ע (גלגול נשמות אדם ט) בענין 'חפני' וע' מש"כ בענין 'מאכל בן דרוסאי'.

נ:

"כלבב דוד אביו הוא דלא הוה". ע' ילקוט (ריש משלי) שדוד התמקד בעיקר על הראש ושלמה על הלב. למעשה על דוד כתוב "ולבי חלל בקרבי".

"איטליאה של יון". ע' בגמרא (ע"ז ט). אח"כ איטליא עבר לרשותו של 'רומי' [אדום] (מגילה ו:). וע' רמב"ן (על כד כד) [מוסד הרב קוק] ויובן.

נא.

"רבי ... כבר הורה זקן". ענותנותו של 'רבי', וכן לקמן (קנב). מצאנו ענותנותו. בגמרא (סוטה מט.) "משמת רבי בטלה ענוה".

פרק ה – במה בהמה

נב.

"אמר רב יוסף חזינא להו ...". הרי שרב יוסף לא נולד עיוור אתא התעוור אח"כ, וע"ע מש"כ לקמן (קט).

נג:

"ונעשה לו נס ונפתחו לו דדין כשני דדי אשה ... כמה גדול אדם זה ... כמה גרוע אדם זה שנשתנו לו סדרי בראשית".

"בא וראה כמה קשים מזונותיו של אדם שנשתנו עליו סדרי בראשית .. תדע דמתרחיש ניסא [מן השמים לכמה הצלות לנפשות אדם] ולא אברו מזוני [ואין נס זה רגיל שיבראו מזונות לצדיקים בביתם שימצאו חיטין גדילין באוצרותיהן]. הרי שלהציל נפשות אדם רגילים בניסים.

"מעשה באדם אחד שנשא אשה גידמת ולא הכיר בה עד יום מותה". וע' בנייהו לגבי יום המיתה אם הכיר בה.

"לבובין לישנא דקרובי". הלב הוא תמיד מה ש'מקרב' והארכתי בכמה מקומות בענין זה.

נד:

"עץ אחד ... וחנן שמו ... ומניחין לה

מספקות, ומובא ברמ"א (הל' ר"ה).

"סך ראשו תחילה מפני שהוא מלך על כל אבריו". כתר מלוכה, אשת חיל עטרת בעלה.

סא:

"ומענינות הרבה שבתורה". הא "אין מתרפאין בדברי תורה".

סב.

"קסבר עולא נשים עם בפני עצמו". [ע' שאג"א (קג) ובענין 'בני מלכים']. עוד נזכר שאותו עולא סובר (סד): "כדי שלא תתגנה על בעלה". ועולא גם סובר (מ"ק ס:) שטורה להתחתן [ולכן אסור במועד].

סב:

"ראשית שמנים – מובחר שבשמנים" (רש"י). וכ"כ רש"י (עמוס ו 1). סוגית ה'חכמה' – ראשית חכמה – היא ה'מובחר' שבסוגיא והכל כלול בו.

"ושאשתו מקללתו בפניו ... על עסקי תכשיטיה ... דאית ליה ולא עביד". [ע' גמרא (פולין פד) שיתן לה יותר ממה שיש לו. [וע' קונטרס 'מילי דהילולא' שהארכתי בענין זה].

סג.

"ת"ח הנוחין זה לזה בהלכה הקב"ה מקשיב להן". ע' גמרא (ברכות ו).

סג:

"עד כאן לתורה – שמח בתלמודך למוד

פרק 1 – במה אשה

נח.

"יוצא העבד בחותם שבצוארו". ע' מוהר"ל (גו"ל נא יב ו) שזה דומה ל'מילה' שהוא ה'חותם' שלנו שאנחנו עבדי ה'.

נט:

"ולא בעיר של זהב מאי בעיר של זהב רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן ירושלים דדהבא כדעבד ליה רבי עקיבא לדביתהו". בגמרא (גריס ג) "ר' עקיבא איתקדשת ליה ברתיה (דנח) דכלבא שבוע ... הוה גנו בי תיבנא הוה קא מונקיט ליה תיבנא מן מזייה אמר לה אי הואי לי רמינא ליך ירושלים דדהבא". בתוס' וברא"ש (גריס) "וכן עשה לה כדאיתא בפרק במה אשה (ד' נט א)". בירושלמי (שבת ו א, סוטה ט טו) "מעשה בר' עקיבא שעשה לאשתו עיר של זהב. חמתיה איתתיה דרבן גמליאל וקניית בה. אתת ואמרת קומוי בעלה. אמר לה הכין הווית עבדת לי כמה דהווית עבדה ליה דהוות מזבנה מקליעתא דרישא ויהבה ליה והוא לעי באוריתא". וע' גר"א (שה"ש א ט פי ב, משלי א ט).
"ותגזר עומר ויקם לך". ע' בגמרא (מעניט כג) בענין 'צדיק גוזר'.

"אאבנט של מלכים – שעשוי כולו דניסכא וכל ישראל בני מלכים ראויים לו" (רש"י).

סא.

"ירא שמים יוצא ידי שתיהן". וע' רבינו יונה (כ"ט ברכות) שעיקר ה'יראה' היא לברוח

קטן מומש אלא סומך על ה'גדול'.

ס.ט.

"שוגג" [כל הסיוגא]. חשוב 'לדעת' גם העונשים של כל עבירה, ואין זה בכלל "אין אתה יודע מתן שכרה" שזה נאמר דוקא על 'שכר' של מצוות עשה, ולא על 'עונשין' של עבירות.

ס.ט:

"היה מהלך במדבר ואינו יודע אימת שבת". ע' ראשית חכמה (קדושה 3 טו) בשם הרמ"ק שמבואר בגמרא זו שכל יום הוא בבחינת שבת. ע' בגבול בנימין (קס"ג) ששבת נעשה מתרומות כל אחד מו' ימי השבוע ד' שעות לשבת קודש.

"משמר יום אחד ומונה". פרש"י "ויום ששם אל לבו אינו משמר דשמא עשה מלאכה אבל יום המחרת משמר" ויל"ע וכי מי שהילל חצי שבת לא ישמור חצי השני. לולי רש"י היה מקום לומר שהוא כאדם הראשון שרק יום ראשון – למזנינו לא כולל יום שנברא – היה למחר.

ע.ג.

"אבות מלאכות". ע' ירושלמי (31) "רבי יוחנן ור"ש בן לקיש עבדין הוויי בהדא פירקא תלת שנין ופלוג. אפקון מיניה ארבעין חסר אחת ותולדות על כל חדא וחדא. מן דאשכחון מיסמוך סמוכן הא דלא אשכחון מסמוך עבדוניה משום זכה בפטיש. בנוי דרבי חייא רובא עבדן הוויי בהדין פירקא שיתא ירחין.

משמחה ומטוב לב והלך בדרכי לבך להבין מה בלבך לפי ראות עיניך" (רש"י). הארכתי במק"א בחשיבות צירוף ה'לב' ללימוד התורה, והוא כמעט ה'עיקר' – "ותן בלבנו להבין".

ס.ד:

"ובפאה נכרית". ע' שלטי גיבורים (כ"ג) שמכאן נובע ההיתר ללבוש 'פאה', וכידוע שהבאר שבע חלק עליו. והמחמיר תבוא עליו ברכה. ואכמ"ל.

ס.ו:

"בן שיש געגועין על אביו נוטל רצועה ממנעל של ימין וקושר לו בשמאלו". השתוקקות נובע מהרגשת 'ריחוק' הנובע מ'שמאל'. [וע"ע מש"כ בביאורי לספר תולעת יעקב (קשימא נעליים)].

"כי הוויי מיבסמיי". ע' מהדורא בתרא (ס"ג) וסנהדרין (ל"ט) על היין והלימוד.

ס.ז.

"כל ישראל בני מלכים הם".

ס.ז:

"גד אינו אלא לשון ע"ז". ע' רש"י (פמ"ד) עין גדל.

פרק ז – כלל גדול

ס.ח.

"גדול ... דאית בהו אבות ותולדות". לא

לו לדבר במרכבה, אור התורה.

פא:

"רש"י ד"ה האי פרפיבא) ובתשובת הגאונים מצאתי: שעושין חותלות מכפות תמרים, וממלאין אותם עפר זזבל בהמה, ועשרים ושנים או חמישה עשר יום לפני ראש השנה עושין כל אחד ואחד לשם כל קטן וקטנה שבבית, וזורעים לתוכן פול המצרי או קיטנית, וקורין לו פורפיסא, וצומח, ובערב ראש השנה נוטל כל אחד שלו, ומחזירו סביבות ראשו שבעה פעמים, ואומר: זה תחת זה, וזה חליפתי וזה תמורת, ומשליכו לנהר". סמך למנהג 'תשליך'.

פב.

"כי מסח דעתיה לא מפני". כדי לברר ולדחות את הפסולת צריכים 'דעת'.

פרק ט – אמר רבי עקיבא

פג.

"ולטעמיך". ע' שלה"ק (מורה שבעל פה י כלל ל אות ג) שהוא "ולי טעמך" וע"ש לבאר מה בין 'ולטעמיך' 'ולדיך מי גיחא'.

פד:

"מנין לספינה שהיא טהורה שנאמר דרך אניה בלב ים". ע' משנה (כלים ז ג) "כל שבים טהור".

"לעולם אל ימנע אדם את עצמו מבית

אפקון מיניה שית מילין על כל חדא וחדא".

עד:

"חכמה יתירה שאני". הרי שהגם שתמיד יש לנשים 'בינה יתירה' כן מוזכר 'חכמה יתירה'. חכמת נשים בנתה ביתה, ה' בחכמה יסד ארץ.

"צדי חלזון קושרין ומתירין". איפה היה 'צדי חלזון' במדבר בהכנת המשכן.

עו:

"וסובן ומורסן לא מצטרפין ... בלוסה – ... ומיהו לענין שבת מידי דחשיב בעינן" (רש"י). חשיבות מאכלים חשובים לסעודות שבת קודש. [וע' לקמן (קמ)].

פרק ח – המוציא יין

עז:

"כזזה – כזה". יש לציין לפסוק של 'זה קלי ואננהו', רק מספיק שאפשר להרגישו ולא יותר.

פז:

"ההוא בר גלילא דאיקלע לבבל דאמרז ליה קום דרוש לנו במעשה מרכבה אמר להו אדרוש לכו כדדרש רבי נחמיה לחבריה, ונפקת ערעיתא מן כותל ומחתיה מאנפידי ומית, ואמרז ליה מן דיליה דא ליה". פרש"י "שלא יהי לו לדרוש במרכבה". לקמן (קמז): שרבי נחמיה נקרא 'רבי נהוראי' ש'מנהיר עיני חכמים בהלכה', ואולי לכן היה מותר

ללוחות שניות שהרי על לוחות ראשונות כתוב ג"כ בתנחומא (כי תשא לב) שניתנו בפומבי, וע"ע ערוך לנר (סוכה מט:).

"כיון דאכלין שקצים ורמשים". ע' חת"ס (ע"ז לב). בענין זה לגבי 'רופא' שלמד על גוף גוי שלא יכול לטפל בגוף ישראל. ע' גמרא (ב"מ סא:). "אמר ליה רב חנינא מסורא דפרת לרבינא יציאת מצרים דכתב רחמנא גבי שרצים למה לי ... אמר ליה אנא 'המעלה' קא קשיא לי מאי שנא הכא המעלה דכתב רחמנא אמר ליה לכדתנא דבי רבי ישמעאל דתנא דבי רבי ישמעאל אמר הקדוש ברוך הוא אילמלא [לא] העליתי את ישראל ממצרים אלא בשביל דבר זה שאין מטמאין בשרצים דיי". פרש"י "גבי שרצים - בויהי ביום השמיני, כי אני ה' המעלה אתכם מארץ מצרים. אלא בשביל דבר זה - כדמפרש לקמיה שהן מעולים ונאים, ואינן נמאסים בשקצים הללו, להכי כתב לשון עילוי, שמעלה גדולה היא אצלם". הרי שמעלת ישראל 'מרומונות' יותר מאומות העולם, מאחר שפרושים מומאכלות אסורות.

"דכולי עלמא בשבת ניתנה תורה לישראל". ובטור (א"ח לט) מתיחס ל'שבת של מתן תורה'. בשבת אנחנו מקבלים חזרה את ה'כתרים' ובעל הטורים (ויקרא לה א) שלכן מאור פנים של ישראל משתנה בשבת כיון שהכתרים היו קרני הוד (ע' מוס' לקמן פס. ד"ה טי), וזו ה"ישמח משה במתנת הלקוח" (ע' אוה"מ חזקת הנרקה לג א ע"פ ארז"ל שעה"כ סו). ואכן איתא בירשלמי (שבת טו א) "רבי ברכיה בשם רבי חייא בר בא לא ניתנו שבתות וימים טובים אלא לעסוק בהן בדברי תורה [ע'

המדרש". ע' לעיל (טו). משפט דומה].

"לעולם אל ימנע אדם את עצמו מבית המדרש ואפי' שעה אחת שהרי כמה שנים נשנית משנה זו בבית המדרש ולא נתגלה טעמא עד שבא...". ע' מהרש"א (כאן שמקום גילוי 'חידושים' היא צ"צית המדרש' וכמ"ש (מגיגה ג). **"אין בית המדרש בלא חידוש"** וע"ע מהרש"א (מהדורא בתרא קיט:).

"אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה". פ' שעצם ה'תורה' היא זאת ש'מתקיימת' ע"י לומדי התורה ודוק היטב בארז"ל (ע"ס כ א).

פד:

"רחמנא ליצלן מהאי דעתא". הרי שצריך שמירה מיוחדת מדיעות לא אמיתיות בתורה.

פו.

"היו נכונים לשלשת ימים". כל הסוגיא והענין של זמן מתן תורה והוספת יום אחד מדעתו של משה רבינו היה אך ורק כדי שלנשים לא יהיה טומאת פולטת. להגברים קדימות נשים לגברים במ"ת "כה תאמר לבית יעקב" עד שזוה מנע מהם מלעשות את העגל.

"מטותיהן". ע' לעיל (טו:). בענין 'פוריא'.

"תלמיד חכם מאפיל". פרש"י "שהוא צנוע". וכן מצאנו בפסוק (משלי) "את הצנועין חכמה".

פז:

"לא מראש בסתר דברתי". אולי בניגוד

"משמים השמעת דין - תורה" (רש"י).

תורה ניתנה "מפי הגבורה" (מכות כד.).

"בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע ...

קשרו לו שני כתרים אחד כנגד נעשה

ואחד כנגד נשמע." (בתנא דבי אליהו (ווסט

ד ג וע"פ גר"א ספ"ד ז, ט) שהב' כתרים כנגד

'ממלכת כהנים' [כהן], 'וגוי קדוש' [לוי]. אולם

לקמן (פט) מבואר שיש עוד סוגיא של

'כתרים' והם על גבי האותיות ושם יש ג'

תגין, ולכן כתב הגר"א הגר"א (מקו"ז לט, א) "וזהו

התגין ... וניתן לישראל בסיני ב' כתרים

ממלכת כהנים וגוי קדוש נגד נעשה ונשמע

... ואלו הב' כתרים הן ג' ... והייתם לי סגולה

כו', והן ג' תגין". ועוד כתב הגר"א (ספ"ד ז, ב

זליקוט) "ויתנצלו בני ישראל את עדים כו'

ואמרו (שם פט) בשעה שהקדימו נעשה

לנשמע באו ששים רבוא מלאכי השרת

וקשרו לכל חד מישראל שני כתרים כו'

ועתיד הקב"ה להחזירן לנו שנאמר ושמחת

עולם על ראשם ... ובתנא דבי אליהו פ"ד

ח"ב אמר שאלו ב' כתרים הן מזה שכתוב

ואתם כו' ממלכת כהנים וגוי קדוש ... ורמז

ג"כ לכתר השלישי ... כמ"ש והייתם לי

סגולה ... והן שלשה שאמרו שלשה כתרים

הן". [וע' תיקו"ח ח, ב ובגר"א בענין ג' כתרים,

ובענין גדולה תורה מן המלכות ומן הכהונה'

(זוטא)]. ויש להשתומם שבגמרא לקמן (פט):

"ועדיין חביבותא היא גבן" פי' שגם אחרי

שאבדנו ב' כתרים נשאר 'חביבות' ונראה

שהוא ה'כתר' השלישי שמעולם לא הפסדנו,

ונשארנו 'עם סגולה' - תליתאי לנצח.

"עתיד הקב"ה להחזירן לנו." ע' תד"א (ג ז)

שזה לעתיד לבוא, וע' מש"כ בשם האריז"ל

ירושלמי בפנים שיש בזה נידון]. בשבת אין

תירוצים (פלא יועץ ע' שנת)!

"זכור ... בעצמו של יום." כי לזכור צריך

לקבל ציווי ביום שמתרחש האירוע שיחווה

אותו באופן שיהיה שייך לזכרו אח"כ, והוא

ענין 'עד שתחפץ' המובא ברמב"ן (האמונה

והנפטון פי"ט).

פז.

"התורה כולה." אף שלעיל (פו): שקבלנו

'עשרת הדברות' אבל בהם כלולים 'התורה

כולה' [כולם ניתנו מסיני (ברכות ה), וע"ע גיטין

(פ), וע' ירושלמי (ברכות ה), ורש"י (תמיד זג):

שלכן לא אומרים 'עשרת הדברות'.

"וישראל מומרים." לכאורה קאי על הערב

רב' וע' גר"א (פיקון ט).

פח.

"כפה עליהם הר כגיגית - ואע"פ שכבר

הקדימו נעשה לנשמע" (תוס'). [ע' קונטרס

על מדרש תנחומא (פרשת נח) שהארכתי בזה].

"כפה עליהם הר כגיגית." ע' שיטה מקובצת

(מנחות ז): שזה היה 'חופה' [וע' קונטרס 'מילי

דהילולא' שהארכתי בזה].

"מכאן מודעא רבה לאורייתא." ע' דבריו

הנפלאים של הרמב"ן שהיה בימי פורים

ואמרו 'נהיה ככל הגויים ולכן נפל עליהם

מלך קשה כהמן [הארכתי במק"א].

"אחשוורוש - מאהבת הנס שנעשה להם"

(רש"י). ה'אהבה' ל'נותן התורה' גרם להם

לקבל את התורה שוב.

"עין גדי". [ע' רש"י וע' מש"כ לעיל (סו:)].

"למשמאילים בה סמא דמותא". ואינם
"שמאלה עושר וכבוד" ולכאורה מדובר על
'שלא לשמה' [לקנטר] [וע' גלין הש"ס למיין לקיימ
לשמה].

"כל דיבור ודיבור ...". האם הכונה ל'דברות'
או ל'מילים', לכאורה שמעו רק ב' דברות
(מכות נד). נמצא שהיה לכל א' שש כתרם,
האם גם אלו נלקחו בעגל, ואם נאמר שאנכי
ולא יהיה לך היה 'אחד' (פסלים) אחת דיבר
אלקים, נמצא שהיה לכל אחד ב' זוגי כתרם
ומובו שצריך כפול מלאכי חבלה לקחת.
אולם ע' מש"כ בהמשך.

"דיבור שני להיכן הלך". מכאן שה' אמר
יותר מדיבור אחד, וע' מש"כ לעיל וצ"ת.

**"כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקב"ה יצתה
נשמתן של ישראל".** היה מעין 'תחיית
המתים' ע' יערות דבש (ס"א דרוש י ע' רו)

"טל שעתיד להחיות בו מתים". ע' גמרא
(כמוזס קד).

**"בשעה שעלה משה למרום אמרו מלאכי
השרת לפני הקב"ה ... תנה הודך על
השמים".** ויל"ע באיזה זכות היה להם טענה
זו. איתא בגמרא (קידושין נט.) "עני מהפך בחררה
ובא אחר ונטלה הימנו מאי אמר ליה נקרא
רשע". ויל"ע למה לא נצחו בטענתם. [א]
בעל החררה מותר לתתו למי שרוצה (שו"ס
מהר"ם אלשיך סו), משה לא חיפש אחריה אלא
בא לקחתו כרצון בעל החררה [מערכי לב
(דרוש מתן מורה יב ע' כס), בן איש חיל (ס"ב דרוש ז
שבת)]. [ב] כשלוקחים מן ההפקר אין חשב

לגבי 'ישמה משה במתנת חלקו'. ואולי
'שבת' של היום הוא 'מעין' הלעתיד בענין
זה [וע' מש"כ לעיל (ז:)] וע' לקמן (קיס:)].

"הקדימו נעשה [עלין] לנשמע [פירות]".
ע' גמרא (מולין כג). "אמר רבי שמעון בן לקיש
אומה זו כגפן נמשלה זמורות שבה אלו בעלי
בתים אשכולות שבה אלו תלמידי חכמים
עלין שבה אלו עמי הארץ קנוקנות שבה
אלו ריקנים שבישראל".

"דקדמיתו פומייכו לאודנייכו". ע' מש"ע
(עומק הלך שער הכנסות) בשם יד הקטנה (יש הלכות
משונה) במעלה של 'פה' לקבוע מסמרות בכל
'קבלה טובה'.

פח:

"אנן דסגינן בשלימותא". יל"ע אם קשור
ל'מהימנותא' שהוא מיוחד לכלל ישראל.

"לבבתי - קרבתי" (רש"י). [וע' מש"כ לעיל
(נד:)].

"לכשתעשי בשתי עיניך". עיקר דבקות
בחכמה היא ב'עשיה'ף אבא יסד ברתא,
בחכמה יסד ארץ, נחת רוח שנעשית רצוני
(ע' רש"י זכמים מו:).

"בשתי עיניך". מ"ת היה סוגיא של 'אתה
הראת לדעת', עינים וחכמה.

**"נתן ריחו - עזב ריחו הטוב לאחרים"
(רש"י).** יל"ע האם הכונה להכתרים שניתנו
למושה או להריח שהיה במ"ת (ע' לקמן) וצ"ת
למי נתן.

"ולא כתב הסריח". ע' תד"א (ב ד).

ועל כן לימדו דבר אחר שבו נדחה המוות והיינו על ידי הקטרת הקטורת לומר הא לך דבר זה שדוחה המוות ולא תעסוק לדחות המוות על ידי עסק התורה ומה שנתרצה בדבר זה מפני כי דבר זה צריך מעשה של הקטרה וצריך דווקא כהן גדול לעשותו ולא סגי בכהן אחר ואם כן מציאותו קשה עד שיזדמן כהן גדול ויבא ויקטיר ואם לא נזדמן כהן גדול וגם לא היה אפשר להקטיר קטורת הן מחמת טומאה או מסיבה אחרת אז ביני וביני יעשה מלאך המוות מלאכתו מזה שאין כן אם ישתמש בדבר זה דסגולה זו של עסק התורה הנה זאת יוכל אדם לעשותה תיכף ומיד ואז לא יוכל מלאך המוות לעשות מלאכתו".

"בשעה שירד משה מפני הקדוש ברוך הוא בא שטן ואמר לפניו רבונו של עולם תורה היכן היא אמר לו נתתיה לארץ הלך אצל ארץ אמר לה תורה היכן היא אמרה לו אלהים הבין דרכה וגו' [והוא ידע את מקומה]". ל'תורה' יש 'דרכים' [פעולות] משל עצמה, ויש לה גם 'מקום' משל עצמה. בגמרא (גיטין יז.) "מאי דכתיב אלהים הבין דרכה והוא ידע את מקומה יודע הקדוש ברוך הוא בישראל שאין יכולין לקבל גזירת ארומיים עמד והגלה אותם לבבל". רש"י "הבין דרכה - של תורה ולומדיה היכן היא ראויה להתיישב". דרכיה של התורה ומקומה של התורה מיוחדים ללומדיה, ורק הקב"ה משדך בין 'תורה' ו'לומדיה'. מי שמקשה ב'חיבור' לתורה צריך לפנות ל'נותן התורה' שרק הוא מבין דרכה ויודע מקומה, ומובן דברי הגמרא (מס' ע'.) "מה יעשה אדם ויחכם

(מס' קידושין ע"ג.), וכיון שהתורה לא היה ל'מכירה' אין חשש [הגדש"פ מגדי דבריו ליעקב - אלגזי (ע' לל), צפנת פענח - מהר"ט (פרש"י ימ"ו ע' פ), נחל יצחק - ספקטור (הקדמה)]. [ג] ישראל הקדימו את המלכים ו' ימים [מגיד דבריו ליעקב (ס) ומוסיף שב' טעמים אלו מרומזים ב'נתן לנו את התורה' 'קרבתנו לפני ה' סיני'].

"מה כתיב בה". היה פשוט למשה שעצם תוכנה של התורה לא יתאים להם.

פ.ט.

"כלום אתם עושים מלאכה שאתם צריכים שבות". שבת אתקדש באיסור מלאכה בגמרא (ו).

"אף מלאך המוות מסר לו דבר [קטורת לסלק מגיפות]". בן איש חי (פאן) "אחר שראה שזכה בתורה להורידה לתחתונים, ובטל ערעור המלאכים ולא היו יכולים לעכב אותה בשמים אמר עתה בתורה תתבטל מלאכה ושליחות שלו כי כיון דזכו בה משורת הדין אם כן מצילים עצמם מן המוות על ידה ... ולכך עתה פחד פן עתה ילמד את ישראל שיהיה כל אחד מהם מציל עצמו מן המיתה על ידי עסק התורה, שנמצא לפי זה מלאכתו בטילה, לכך פייסו שלא יהיה נגדיי למלאכתו ויהיה מסתפק בסגולה זו והיינו כאשר יהיה נגזר על ישראל מיתה חס ושלום לא יהיה מלמדם להיות קולטים עצמן מן המיתה על ידי עסק התורה שיהיו כולם כאחד עוסקים בתורה ולא פסיק פומייהו ואז לא יוכל מלאך המוות להתקרב בהדייהו

ה) "הלב שהוא עיקר התאוות והמחשבות".
א"נ שהפשט ברש"י ל'רפואה' ו'רפואה' נקרא
בשם 'חכמה'.

פרק י - המצניע

צ.ב.

**"אין השכינה שורה אלא על חכם גבור
ועשיר ובעל קומה".** בגמרא (נדרים לט.) "אמר
ר' יוחנן, אין הקב"ה משרה שכינתו אלא
על גבור ועשיר וחכם ועניו וכולן מומשה גבור
דכתיב (שמות מ) ויפרוש את האהל על המשכן
ואמר מר משה רבינו פרסו וכתוב (שמות כו)
עשר אמות ארך הקרש וגו' אימא דאריך
וקטין אלא מן הדין קרא דכתיב (דברים ט)
ואתפוש בשני הלוחות ואשליכם מעל שתי
ידי ואשברם". וכתב במסורת הש"ס (כאן)
"וע"ש היטב ומצוה ליישב]" וכבר הקשה כן
הלחם משנה (י) טגליון מהרש"א (כאן). ע"ע
מש"כ בארוכה בענין 'כל דאלים גבר' ואכמ"ל.

צ.ב:

"כל באמת הלכה היא". ע' רש"י (סוכה לט.).
"זה אינו יכול ..." [ע' מש"כ לעיל (יג:)].

צ.ג:

**"קיבל בימין ושמאל מסייעתו עבודתו
כשרה ואמאי הא קא מסייע בהדי הדדי
לאו משום דאמרין מסייע אין בו ממש
שמע מינה".** השמאל מצטרף לימין והגם
שהוא שמאל נקרא על שם הימין. [וע' רמב"ם
(בית הבחירה/ביאת מקדש ?? ה יח) ושו"ת

אמר להן ירבה בישיבה [מקומה] וימעט
בסחורה [דרכיה] אמרו הרבה עשו כן ולא
הועיל להם אלא יבקשו רחמים ממי
שהחכמה שלו [אלהים הבין]". 'דרכיה' כוללים
"עומלת לו במקום אחר - ומבקשת מאת
קונה למסור לו טעמי תורה וסדריה" (סנהדרין
ט: וזכ"ע). ו'מקומה' כוללת ש"מחזרת על
אכסניא שלה" (נ"מ פה.), ו"יום תעזביני ימים
אעזבך" [ירושלמי (נלוט ט ה) הו"ד ברש"י (עקב
יא יג) וע"ע ילקוט שמעוני (עקב פמג) וזוה"ק
(שמיני לו)].

**"מאי הר סיני הר שירדה שנה לעכו"ם
עליו ... הר חורב שירדה חורבה לעכו"ם
עליו".** מאז מתן תורה כל קיומה של העכו"ם
היא בזכות ישראל. ומובן שחשבו שמגיע
עליהם 'מבול' ובלעם הסביר להם 'ה' עוז
לעמו יתן' ומאותו יום קיומם תלוי בישראל
(זכמים קטו.).

פ.ט:

**"קראת להן בני בכורי ישראל - שהיה גלוי
לפנין שהן עתידין לומר לפנין בסיני נעשה
ונשמע לקבל עולך מאהבה כבנים" (רש"י).**
ע' זוה"ק (בהר) בענין מעלת ה'בנים'
שמוקבלים על עצמם עול של 'עבדים'

"אמר לו ליצחק ..." ע' לקמן (קד.) בגר"א
(ט) ובמהרש"א (ט).

צ:

"ועבדי לה לחוכמא - לפתוח הלב" (רש"י).
הרי שחלות ה'חכמה' היא ב'פתיחת הלב' [ע'
רש"י לעיל (סג)], ודוק בלשון השו"ע (או"ח כה

[האמין בה']. מאז אברהם אבינו האמונה נמצא בעצמינו בשרינו ודמינו בעצם.
"ממאי דלקה". אמונה שייך ל'חכמה' וצרעת סגירו דחכמתא (כמנזלר צוה"ק).

קא:

"משה שפיא קאמרת". יש משה בכל דור ודור. וכתב האריז"ל דבכל דור יש תלמיד חכם שהוא ניצוץ מנשמת משה רבינו ע"ה. ובמודרש (נבאשית רבה ו) אין דור שאין בו כמשה, וע' גר"א (משלי ל ד).

פרק יב – הבונה

קב:

"אין עניות במקום עשירות – לא עשו דברים בצמצום" (רש"י). ע"ע לקמן (קנג). שכלום חסר בבית המלך.

קג:

"מיחזי". ע' גליוני הש"ס. [ע"ע לקמן (קכה): רש"י ד"ה שאין עשין] ו"מיחזי כמוסיף על הבנין" ואולי גם שם צריך להבין כן].

קד:

"אלא מיהוה הואי". ואין גרעון באותיות פתוחות, ויל"ע שהרי לסתומה יש מעלה של 'בנס עומדים', וע"כ שהמעלה אינו ה'נס' אלא הופעתם בלוחות.

"אתי דרדקי". ע' בארוכה באגדות הגר"א.

"אלף ביי"ת". בספר יצירה (ד ד) שאותיות

חכם צבי (סי' פב). וק"ק מגמרא (ברכות נא):
 "אנן נעביד לחומרא" ועדיין צ"ת.]. ע' רמב"ן (קידושין לד). בענין מעקה וז"ל "ולי נראה שעיקר מצותו עשה, שאין לאו שבו אלא לקיים העשה".

צד:

"וספר תורה לקרות בו דחייב ... דאיכא לגופו ולגופה". הרי שלהגיה ס"ת מהני לעצם הס"ת ולא רק לאלו שצריכים לקרות וללמוד מזמנה.

צה:

"רבך קטיל קניא באגמא הוה – לא ידע לפרש משנה" (רש"י).

"אשה חכמה מרבצת ביתה בשבת – אשת ת"ח או בת ת"ח ששמעה מאביה" (רש"י).

פרק יא – הזורק

צו:

"מוציא לעז על אותו צדיק". למרות ש"בחטאו ימות (נמדנר כ א)

צז:

"החושד בכשרים לוקה בגופו". בכלי יקר (ויק' לא ד) מבאר שהטעם משום ש"הפוסל בזמנו פוסל" (קידושין ע).]

"והן לא יאמינו לי". ע"ש אור החיים הקדוש (שמות ד ב).

"מאמינים [ויאמן העם] בני מאמינים

הכל היה 'משוגע לדבר' ומסר נפש על זה. יש לציין לדברי הרמב"ם (משנה י א) "שאינן אהבת הקדוש ברוך הוא נקשרת בלבו של אדם עד שישגה בה תמיד כראוי ויעזוב כל מה שבעולם חוץ ממנה" ובראב"ד "זה השגיון לא ידענו לאי זה דבר כיון ... בעבור אהבתה תשגה בעניניך שלא תשים אליהם לב".

פרק יג – האורג

קה:

"הקורע בחמתו ... מתקן הוא דקעביד נחת רוח ליצרו – שמשכך את חמתו" (רש"י). ויל"ע מה רוצה היצר הרע. ובהמשך "צריכא דקא עביד למירמא אימתא אינשי ביתיה" האם גם זה נקרא 'יצר הרע', והאם גם בזה נקרא לנותן נחת רוח ליצרו.

"המקרע בגדיו בחמתו ... כעובד ע"ז". [ע' מש"כ בקונטרס על אגרת הרמב"ן].

קו:

"גמרא גמור זמורתא תהא". מבואר כאן שהיה מזמרין את הגמרא, [ואם לא יהיה שום נפ"מ להלכה אז טענו שהיה סתם זמרה], וע' תוס' (מגילה לב). "והשונה בלא זמרה - שהיו רגילין לשנות המשניות בזמרה לפי שהיו שונים אותן על פה וע"י כך היו נזכרים יותר". ומובן כל עניני 'חסורי מחסרא' שהיה כתוב כך בגלל ה'זמרה' (ע' תפא"י עכ"פ פ"ד).

קז:

"הצד נחש ... אם לרפואה חייב". ע' לעיל

הם 'אבנים', ומובן שדרוש זה מופיע בפרק 'הבונה'. ע"ע רבי צדוק (ממשנות סוין א"ת יב) "שהוא בנין קבוע שיש להם יסוד קבוע וקיים ... ולא דבר המטלטל" וע"ש שבזה מבאר ענין 'אריה על גבי לבינה' וה'שורות'. יש להוסיף הגמרא (בבב"ב נה). שעם האותיות הקב"ה ברא שמים וארץ.

"קו"ף". ע' בגמרא (מנחות כט:). נוסח דומה לגבי אות ה' ואכמ"ל.

"כ"ל". בגמרא לא מוזכר הכף פשוט וצ"ת.

"הוסיף לך הכתוב כפיפה על כפיפתו". איזה פסוק, וצ"ת.

"ומאמר סתום ... יש שאתה מצווה לסותמן כגון מעשה מרכבה" (רש"י). ע' מש"כ לעיל (פ:). וע"ע לקמן (קג:). "כבוד אלקים הסתר דבר".

"אם חוזר בו אני קושר לו כתר כמותי". והקשר המוכן לרשע נמצא על ראש הק' גם בשעה שעדיין לא חזר בתשובה. הפלא ופלא.

"שיקרא לא קאי". אריז"ל (טעמי הנלוות משפטים) ש'שקר' ר"ת שן קרן רגל.

"ז"ע ח"ס ט"ן ... מזדעזע מן השטן". איפה מרוכז האות ח'.

"ז"ץ ח"ק הללו זרעו של יצחק". מעניין שדוקא היותם זרעו של יצחק מצילים מגיהנום, וע' לעיל (פט:). ומובן, וע' מהרש"א וגר"א.

"בן סטדא הוציא כשפים ממצרים ... שוטה היה – ומסר נפשו על הדבר" (רש"י). מעניין שקוראים לו 'שוטה' למרות שבסך

(טו:) "נחש לחפפית".

ונעשו סגי נהורין". [ב] בספר גט מקושר (כמנ
ג) משכנות הרועים מערכת י קמה,ג) שנולדו
סומין. לדעת קרבן העדה (ירושלמי שקלים ג ה)
רבב ששת נולד סומא.

פרק יד – שמנה שרצים

קז.

"שמנה שרצים". ע' אריז"ל (י) בענין שמנה
מלכי אדום המוזכרים בסוף פרשת וישלח.

"רב יוסף" [היה סומא]. ע' לעיל (ג).
שמוכרח שרב יוסף לא נולד סומא [וצ"ע
בדעת הגט מקושר ומשכנות הרועים וע' חיד"א
שם]. לדעת ספר הפרדס (הנ"ל) רמב"ן (קידושין
לג). ריטב"א (מגילה נד:) ורבינו גרשום (מנחות
קי). שרצה רב יוסף לנהוג בשמירת עינים
מוחלטת כמו 'רב' – אחרי פטירת רב,
[הארכת במק"א בהני מילי מעלייתא דרב] –
ולא אצלה ליה. בספר מקור חיים (סוף פרסם
שלם לך) שהסגיר עצמו לחדר חשוך ואז יצא
מיד להתסכל באור בהיר במיוחד ונהיה
סומא.

קח.

"כי היכי דלישתלשל". לרפואה, וע' מש"כ
בארוכה ששמואל רופא היה ורצה לרפאות
את 'רב' (מוס') וע"ע לקמן (קלג:) שרבא אמר
דבר רפואה ששמע משמואל. בגמרא (גג
מניעא פה:) "שמואל ירחינאה אסייה דרבי הוה"
ובגמרא (גגא מניעא קיג:) "דאמר שמואל כל
מילי ידענא אסותייהו..."

"דביתו דזעירי עבדא ליה לחייא בר אשי".
ע' רב ניסים גאון שהתחתנה בזיווג שני עם
זעירי תלמידו של בעלה הראשון שהיה חייא
בר אשי.

"לויט רב". ע"ע לקמן (קכ:). וע' גמרא (מגילה
כג. ורש"י וצ"ק פ: ורש"י) על היחסים בין רב
ושמואל אח"כ.

**"אמר רבא והני בני מחוזא כיון דמפנקי
אפילו חמרא נמי מסי להו".** [ע' מש"כ לעיל
(גג):].

קט.

"בת חורין". כך נקראת ה'רוח רע'

"רב ששת" [היה סומא]. אגב בכמה
מקומות (יבמות לה. טו: גמ. סוטה ו. צ"ג גג:) אמר
רב עמרם על רב ששת "ואנהרינהו לעיינין
ממתניתין". יש מחלוקת אם רב ששת נולד
עיוור. [א] לרש"י (ספר הפרדס כח"י הו"ד צמד"א
פסח עיני מנחות קי.) ורבינו גרשום (מנחות קי.)
"משום דהוי ביה ברב מילי דחסידת שלא
היה מגביה עיניו מן הארץ ולפניו היה מביט
מרוב ענוה וזו אחת היתה ממדותיו. ורצו
לנהוג במדה זו רב יוסף ורב ששת תלמידיו

קט:
"אליבא ריקנא". יל"ע למה ה'קיבה' נקראת
'לב'. יש לציין לדברי הגמרא (גגא צמרא יג:)
"א"ר אבדימי דמן חיפה קודם שיאכל אדם
וישתה יש לו שתי לבבות לאחד שאוכל
ושותה אין לו אלא לב אחד שנאמר איש
נבוב ילבב וכתוב נבוב לוחות ומתרגמין חליל
לוחין".

האם לא ישנו בליל שבת.

"של בית רבן גמליאל לא היו מקפלים כלי לבן שלהן". האם זה רמז לבגדי לבן בשבת. **"ישלשל בבגדיו – והוא מדת עשירים ... וכבוד שבת הוא".** אולי משום ש"אין עניות במקום עשירות וע' לעיל (פג):.

"רבי יוחנן – מאניה מכבדותי". לבושין דיקר (ספד"ט ריש פ"ג) לכבוד ולתפארת ע"ש ברמב"ן (פגה). וע"ע לקמון (קמה):. וע' גמרא (עירוזין פה): **"בן בונייס אתא לקמיה דרבי אמר להו פנו מקום לבן מאה מנה ... פנו מקום לבן מאתים מנה".**

קיג:

"שלא יהא דבורך של שבת כדיבורך של חול". תוס' בשם מדרש וכן ברמב"ם (שגמ כד ד) שקאי על דברים בטלים. ויש להקשות מדברי התרומת הדשן (פג) [הו"ד ברמ"א (א"ט טז ב)] שמי שמתענג עם דברים בטלים מותר. ע' בעש"ט (י) שביאר שאופן נפלא ובקצרה – ע"פ משל ע"ש – שבשבת יש לנו את ה'זכות' להתנתק מהחול, ואשרי מי שבוחר לו. מי שבשבילו ה'זכות' היא לחיות חול בשבת מותר, אבל יתכן שהוא בכלל "מאבד מזה שנותנים לו".

"קידושא דבי שמישי – השותה מין של קידוש בלילי שבתות" (רש"י). ע' תוס' פסחים קי. בשם ר' נטראי גאון לתת לתוך עינו לרפואה וע' מהרש"א (אגדות נרכות מג):.

"קדחו ליה תחלא – ונגע בלבו ומת" (רש"י). כנראה שרש"י פי' 'בלביה' כפשוטו,

קי.

"חיויא ... דתקיף ליה יצריה". וכי יש יצר הרע לבהמות. ע' גמרא (נרכות לג. פסחים קיב): בענין "שור שחור ביומי דניסן שהשטן מרקד לו בין קרניו".

קיא.

"רבי שמעון אומר כל ישראל בני מלכים הם". ע' לעיל (נט: סג. סו):.

קיא:

"ארי שבחבורה ... רבי חייא בר אבין".

פרק טו – ואלו קשרים

קיב.

"מנעל ... פטור אבל אסור בדרבנן". כתב במדרכי (יש פרק ואלו קשרים) "ור"י מפרש מנעל של רבנן כורך אותו בדוחק וקושרין ואין חולצין מנעליהן מעל רגליהם כי אם בלילי שבת לפי שלומדין בכל הלילות של חול ושוכבין במלבושיהן הלכך פטור אבל אסור" [הו"ד ברמ"א (א"ט טז א), וע"ש בביאור הגר"א בשם ספר התרומה]. לכאורה נראה מכאן שאין מושג של 'נעליים של שבת' וכן נראה גם מהירושלמי (שגמ ו ג) "לאו אורחיה דבר נשא מיהוי ליה תרין סנדלין חד לחולא וחד לשובתא". וע' בא"ח (רכ פעלים ח"ד סי' יג) שאין מעלה בנעליים של שבת. וע' מהר"ל (גו"ל פקק ד) שנעליים אינם לבושים המכבדים.

קיג.

"ומציעין את המטות מליל שבת לשבת".

פרק טז – כל כתבי

קטז.

"ויהי בנסוע ... אין זה מקומם". אולי לרמז על שברחו ממקומם במים (ברכות סג.) והוא בית הספר שברחו ממנה.

"להפסיק בין פורענות ראשונה לפורענות שנייה". יש לציין לזוה"ק (משפטים נה.) בדברו על הס"ם "שרי בחבורא וסיים בפרודא". ע' מש"כ במק"א בארוכה.

"להפסיק בין פורענות ראשונה לפורענות שנייה". מה יהיה לעת"ל וכי לא צריך להפסיק ביניהם. ע' רש"י "לעתיד שיהיו כל הפורעניות בטליו, ולא ידאגו לפורענות, ויצר הרע בטל", וע' צל"ח (פסחים ג, טו) לבאר שלעתיד גם הפורענות של 'למפרע' יתהפך ל'הטוב והמטיב', וכנראה שגם על פורענות שבמדבר יתהפך לטוב.

"של מעלה ושל מטה". הרי שה"מסביב" נשאר קדוש גם עם ב'עיקר' כבר איבד קדושתו, נמצא ש'גדול שימושה יותר מלימודה'.

"ר' טרפון אקפח את בני". [ע' לעיל (א)].

"נכנס לבית ע"ז ואין נכנס לבתיהן של אלו". הרי ש'מינות' חמור יותר מע"ז.

"הללו שמטילין קנאה". מלשון קינוי וסתירה של סוטה הבוגדת על בעלה. וע' גמרא (ע"ז נה:) שגם לעניני ע"ז זה שייך. ומובן

ויל"ע שאולי הכונה ל'מעיו' וכדלעיל (קט): "אליבא ריקניא".

"ורחצת וסכת ושמת שמלותיך, א"ר אלעזר אלו בגדים של שבת". אולי משום שבועז היה תלמיד חכמה שהוא בחינה של שבת קודש.

"דבר חכמה ראה בה ... דבר צניעות ראה בה". ע' מש"כ לעיל (פו.) בקשר שבין 'חכמה' לבין 'צניעות'.

"לימות המשיח ... לעתיד לבוא". בחילוק זמנים אלו ע' לעיל (סג.).

קיד.

"מניין לשינוי בגדים – שהוא דרך כבוד לפני המקום" (רש"י). כנראה ש'שבת' הוא בחינה של 'עומד לפני המקום'.

"איזהו ת"ח שממנין אותו פרנס על הציבור זה ששואלין אותו דבר הלכה בכל מקום ואומר". ויל"ע שהרי לעיל (ג.) אסור לשאול כשאינו מונח בסוגיא.

קטו.

"מותר בנקיבת ירק – איכא עגמת נפש טפ"י" (רש"י). ע' יסוד ושורש העבודה (ו) מנחה ונעילה והרעבון יו"כ.

"אמר להו אתא איגרתא ממערבא משמיה דר' יוחנן". ע' תורה לשמה (שסד) ומג"א (קט).

'כבוד שבת' ע' מש"כ לקמן (ק"ט).

"ריפתא דעירובא ... איתעביד בה חדא מצוה". הרי שיש 'מצוה' לעשות עירוב. ויש לציין לדברי הירושלמי (עירובין ג, ב, ז ט) "מפני מה מערבין בחצירות מפני דרכי שלום".

ק"ח.

"הא מני ר"ע היא - ומיהו האי דצריך לבריות יעשה שבתו חול ולא יטיל על אחרים כבוד שבתותיו" (רש"י). ויל"ע וכי סעודות משום 'כבוד' וע' רש"י (ק"ז: ד"ה צ"ע).

"ערבית ... שחרית ... צהרים ... מנחה". נראה שאכלו ד' סעודות בשבת.

"כל המענג את השבת ...". ע' גר"א (ישעיה נב יד).

"לפני בוא יום ...". משמע שחבלו של משיח קשור ליום בואו של משיח.

ק"ח:

"אלמלי משמרין ישראל שתי שבתות כהלכתן מיד נגאלים". הרי ש'שבת' שייך ל'לעתידי' אלא שכל דבר שיהיה לעתידי יש ממנה קצת כבר היום וע' מש"כ בזה לעיל (פ"ט). היום שכולו שבת ומנוחה (ראש השנה לא. תמיד לג:) הוא 'אלף השביעי', ושבת קודש של היום היא אחד משישים של עולם הבא (ברכות טז:).

"גומרי הלל בכל יום ... בפסוקי דזמרא". ע' או"ז (שבת מז).

"שלא הכניס ידו תחת אבנטו". נה"י - קומת ה'יסוד', ושמידה מעריות נקרא

מנחת שעורים כמו מנחת סוטה כשיצאו ממצרים ומשכו ידיהם מע"ז.

ק"י:

"בשבת חייב אדם לבצוע על שתי ככרות דכתיב לחם משנה". [גם נשים חייבים (שו"ע ר"א ו)]. שבת נקרא 'קודש' (כי משא לא יג), ו"מנה של קודש כפול" (מנחות עו), ומובן "אף כי ירד נגד יום שבת עומר אחד רק זהו היה למנה מה' לקדש השבת" (תפארת יונתן כי משא לא יג) ו"לכך בשבת לחם משנה אף כי ירד נגד יום שבת עומר אחד רק זהו היה למנה מה' לקדש השבת ומנה של קודש כפול ולכך היה הלחם משנה" [ה'חול' המצטרף ל'שבת' היא 'ערב שבת' ו'מוצאי שבת' ש"מוסיפין מן החול אל הקודש"]. ואכן מצאנו במדרש (תהלים צ"ג ב) **"כל עיסקא דשבת כפול, לחם משנה ... קרבנה כפול ... עונשה כפול... שכרה כפול... אזהרותיה כפולות, זכור ושמו, מזמור כפול".** והארכתי ביסוד זה במק"א.

"והכינו את אשר יביאו לאלתר - בשעת הבאה הכנה והבאה בהשכמה" (רש"י). יש נדון מתי לקטו המן ומתי ירד המן.

"רבי זירא הוה בצע אכולה שירותא - פרוסה גדולה, ודי לו בה לאותה סעודה, ולכבוד שבת, ונראה כמחבב סעודת שבת, להתחזק ולאכול הרבה" (רש"י). בענין 'סעודת שבת' ע' תרגות (י) 'לעשות את השבת למעבד תפוקין'. בענין 'לאכול הרבה' ע' רש"י (ביצה טז). 'נשמה יתירה - רוחב לב למנוחה ולשמחה, ולהיות פתוח לרוחה, ויאכל וישתה ואין נפשו קצה עליו'. בענין

'קדושה' (כ"י ריש פרשם קדושים).

יש לדיין 'כי חזינא' שיש ענין ללכת ו'לראות'
ולהשתתף הסיום.

**"תייתי לי דלא סגינא ד' אמות בגילוי
הראש".** ע' לקמן (ק"ט) עם רבי נחמן בר
יצחק.

ק"ט.

"דחביב עלי כגופאי". בשפ"א שלא יכל
לקיים ההלכה (1) שקודם הדין שיהיו שניהם
בעיניו בבחינת רשעים.

"במאי זהיר טפיי". ז"ל זה"ק (כ"ע"מ נשא קנד).
"כד ב"נ עבד פקודא חדא ולא יתיר, ועביד
לה בדחילו ורחימו דקודשא בריך הוא, בגינה
שריין עליה י' ספירן, וכל מאן דקיים פקודא
חד כדקא יאות כאלו מקיים רמ"ח פקודין
דעשה דלית פקודא דלאו איהו כלילא מכלהו
רמ"ח". כתב הרמ"ק (פרדס לא 6) "שיתכן שאדם
יגביר נקודה אחת עד שאותו נקודה מאיר
על כל הקומה כולה" וז"ל הגר"א (מק"ו ק"ט, 6)
"דכר ב"נ שליט על יצרי' כו'... והנה היצה"ר
ג"כ לפי הגלגולא ... וכאן הוא תשוקת
היצה"ר אם מסט' דחמור אשר בשר חמורים
כו' וכן מכל מין הוא יצה"ר אחר ועל הכל
ניתן הבחירה לאדם ואתה תמשול בו וכפום
צערא אגרא וז"ש במאי הוה זהיר טפי ועתה
שנברא ימשמש במעשיו באיזה חושק ובה
יזהר להתגבר". וז"ל ספר מי השילוח (מ"א
פרשם ואממן ד"ה ואהבת) **"כי לכל נפש שייך מצוה
מיוחדת שעל ידה יגיע לעוה"ב כפי המצוה
וכפי אשר יקיימה וזה עיקר לכל נפש... על
המצוה הידוע לו שזאת שייכת לו בשורשו
מחויב למסור נפשו עלי".** ענין זה ודאי שייך
לדברי הרמב"ם (פירוש"ש מנחם ג יז) ואכמ"ל. וע'
גר"א (אד"א וילא כ"א כח). אולי מרומז ענין זה
בדברי המשנה (קידושין ט:): "העושה מצוה אחד
כו", ובגמרא (ע"ז י"ט). "כלום מעשה בא לידך"
[הובא ברמב"ם (ש"ס)].

"ונצא לקראת שבת המלכה ... בואי כלה".
לשון הרמב"ם (ש"ס ?) "המלך".

"הוא סבא". אליהו הנביא וע' תוס' (סולין
(1).

**"תריסר עליתי דדינרי - וגוזמא בעלמא
הוא" (רש"י).** ע' מש"כ בקונטרס חוקת תמיד
בסוד ענין 'גוזמא' בחז"ל].

ק"ט:

**"ר' זירא מהדר אזוזי זוזי דרבנן א"ל
במטותא מינייכו לא תחללוניה".** ע' לקמן
(ק"י). "האי מאן דבמעלי שבתא יהי גבר ...
חזון במצוות". ויל"ע איך היה מותר לבטל
את הרבנן באמצע לימודן, ואולי זה היה בכלל
'קיום מצוה' שא"א לעשות על ידי אחרים
מאחר שהוא 'מצוה שבגופו' כמבואר לעיל
(ק"ע). שהיו טורחים בעצמם להכין לשבת
קודש.

"יהא שמיא רבא מברך". ע' לשון תוס' (ברכות
ג) בשם מחזור ויטרי.

**"ובנביאי אל תרעו אלו ת"ח - שנאמר
ונביא לבב חכמה" (רש"י).** וע' גליון הש"ס
שמציין לגמרא (ב"ב י"ג) "חכם עדיף מנביא".
אולן ע"פ רמב"ן שם מובן שלכם עצמו יש

"כי חזינא מרבנן דשלים מסכתיה". אולי

"הוה מסקי ביה דבי ריש גלותא זוזי
אייתוהו קא מצערא ליה". מעניין שעשו
כל זה בשבת.

פרק יז – כל הכלים

קבד:

"רב מרי בר רחל". ע' רש"י (ב"מ עג:) וע'
לקמן (קנג).

"וקא מכפר ליה". פי' לנקות. ע"ע במושנה
(יומא נט:) "טהרו של מזבח" שהוא המקום
הנקי הפנו מזמנו את האפר. נמצא שגם
'טהרה' וגם 'כפרה' היא 'נקיון'.

קבה:

"צאו ולמדום". והכונה 'לסדרם', נמצא שיש
קשר בין 'סדר' לבין 'לימוד'.

פרק יח – מפנין

קבז:

"העבודה כך היא". מעניין ש'עבודה' היא
לשון של 'שבועה' וע' מהרש"א (כאן) ותוס'
י"ט (כמוכות ב ט)

"מעשה בחסיד אחד". ז"ל הגמרא (בבא קמא
קג:) "כל היכא דאמרינן מעשה בחסיד אחד
או רבי יהודה בן בבא או רבי יהודה ברבי
אילעאי ורבי יהודה בן בבא ורבי יהודה ברבי
אילעאי חסידים דמעיקרא הוו".

קבח:

"חכמה – מילדת" (רש"י). אולי יש לציין

'נבואה'.

קב.

"דברים שאין בני אדם עומדין עליהם
אא"כ נכשלים בהן". ע' בגמרא (מגילה ו)
"בינותי מכלל דטעה".

קבא.

"בעל קרי – שצריך טבילה לדברי תורה"
(רש"י). ויל"ע אם 'תפלה' בכלל 'דברי תורה'
בענין זה.
"ונעשה לו נס, וירדו גשמים". יל"ע מזה
היה הנס.

"מעשה בא לפני ריב"ז בְּעָרְבֵי". כנראה שר"י
היה שכיח שם וע' לקמן (קמג). ע' ירושלמי
(שבת נו ט) "רבי עולא אמר שמונה עשר שנין
עביד הוי יהיב בהדא ערב ולא אתא קומוי
אלא אילין תרין עיבדיא אמר גליל גליל
שנאת התורה סופך לעשות במסיקין".

קבא:

"אין רוח החכמים נוחין מהחסידיים".

"הרגן בידוע שנזדמנו לו להורגן". ויל"ע
איך ליישב הגמרא לקמן (קנו:) ש"צדקה
תציל ממות" ששם מדובר ש'הרגן' וא"כ לא
היה 'נס' ולמה בקשו החכמה להבין בזכות
איזה מעשה נעשה להם הנס.

"לא הרגן בידוע שנזדמנו לו להרוג אותו
– והראה לו הקב"ה שחטא, אלא שנעשה
לו נס" (רש"י). אע"פ שחטא הוא מעשה
לו נס.

גזרה. תוס' (יבמות יד.) שהתכוונו בזה להראות חביבות מצות מילה. [וע"ע תוס' לקמן (קל): ד"ה של(א)].

"שש אנכי על אמרתך – אמירה יחידה, שקדמה לשאר אמירות" (רש"י). אולי שהאמירה ניתנה לא"א ע"ה או שניתנה במצרים. ויש לציין לדברי רש"י (מפליס קי קסג) ד"א על אחת מאמרותיך הסתומות, כשאני מבין בה [א"ה: קאי על תורה] ורבותינו דרשו על המילה ... שש אנכי על אמרתך המילה שמתחלה נתנה במאמר ולא בדבור שנאמ' (בראשית י) ויאמר אלהים אל אברהם ואתה את בריתי תשמור". וזה מהלך שונה לגמרי ממש"כ אצלינו בגמרא.

"שש אנכי – ביום הגמל את יצחק" (תוס'). [ע' מש"כ בקונטרס ברית יצחק שיש אומרים שהיה בשנה הג'].

"כל מצוה שמסרו ישראל עצמן עליהם למיתה ... עדיין היא מוחזקת בידם". מס"נ הוא ביטוי של חוזק בלתי מתערער.

"מצוות מגינות עליהן". ותפלין שקול כנגד כל המצוות.

קלא:

"שופר דד"ה ליכא למיגמר שכן מכנסת זכורות של ישראל לאביהן שבשמים". ע"ע מש"כ בעניני ראש השנה בענין זה והוא בכלל "במה בשופר" בשם הריטב"א (ו).

קלב.

"מילה גופא ... דוחה שבת". ע' תנחומא

לדברי חז"ל (ממיל לז.) "איזהו חכם הרואה את הנולד" [א"ה: איני יודע אם זה מליצה בעלמא או שיש בזה מן הפשט ג"כ].

"חיה". חוה נקרא כן על שם שהיתה 'סיבה' להביא 'חיים' לעולם וכן כל 'חיה' שעוזרת ליולדת ג"כ נקראת כן. וכיון ש"החכמה תחיה בעליה" לכן היא גם נקראת 'חכמה' (נמשנה לעיל).

קכט.

"ויקח מנעלים – שאין לך ביזוי מן המהלך יחף בשוק" (רש"י). ע' לקמן (קכג.) "ודמונעלי בריגלוהי בר איניש".

"בל תשחית דגופאי עדיף". אולי משום ש"האדם עין השדה" וקרוב יותר לאיסור המקורי של בל תשחית עין פרי [ויש אפילו הלכות הנובעות מיסוד זה, לגבי ביעור חמץ, וע"ע (מעניי ז.)].

"נחמן אקלע לגבן". ע' גמרא (צ"ק עב.) "בשרא דתורא" וגמרא (עירובין סד.) על "המרא".

קכט:

"דנפיק ביה זיקא ... דאי לא קבלו ישראל תורה הוה טבח להו". ויל"ע שהרי לא היה 'רוחות' במדבר [ולכן ישראל לא עשו מילה לבניהם במדבר].

פרק יט – רבי אליעזר דמילה

קל.

"במקומו של ר"א ... עיר אחת היתה בא"י שהיו עושין כר"א ... ועל אותה העיר לא

(רי"ט פרשת מסעי).

פרק כ - תולין

קלח:

"ולא ימצאו ... דבר ה' זה הקץ". אולי מרמז לדברי חז"ל (מיקון כא) "לפומא לא גלי" "ללבי גליתי לפי לא גליתי" וקצת מרומז בגמרא (סנהדרין נט.).

"בהדיא כתיב - ותורה שבכתב הרי כתובה ומונחת יקראו ויראו" (רש"י). ע' בגמרא (קדושין סו.) בענין 'תורה שבכתב' ה'מונחת בקרן זוית'.

"עתידה תורה שתשתכח מישראל". 'תורה' היינו 'טומאה וטהרה'. ז"ל הרמב"ם (הקדמה לסדר טהרות בסופו) "הנה כבר התבאר לך שהענין קשה בעצמו ואפ' בזמנים הקודמים. והבן אמרם (שבת קלח:) עתידה תורה שתשתכח מישראל, משתכחת דיני הטומאה והטהרה, וכן למה שצוה ה' יתב' הנביא (מגי צ יא) בשאלה מזה אמר לו 'שאל נא את הכהנים תורה' והנה הוא ה'תורה' בסתם הוא הלימוד בטומאה וטהרה וידיעת דינם. וכן ג"כ אמרו (מגיגה י: יא: וצפחמ"ט עט וי"ט) בטומאות וטהרות הן הן גופי תורה...".

"עתידה תורה שתשתכח מישראל". מתי, ע' יעב"ץ (קלח:) שקאי על זמן התנאים שעוד שמרו על הלכות טהרות גם אחרי חורבן בית המקדש ע"ש [וצ"ת הרי זה שלא מקיימים ההלכות היום לא אור שתשתכח].

"חס ושלום שתשתכח תורה מישראל".

קלג.

"טרף יין ושמן מערב שבת". איך מערבבין שמן ויין הרי שמן צף למעלה.

"זה אלי ואנוהו ... מה הוא רחום". [ע' מש"כ בהקדמה לקונטרס להחיות רוח ולב].

"זה אלי". 'זה' ב'יסוד', 'אל' ב'חסד' [חסד אל כל היום], והחסד מתגלה בפום אמה (וה"ק), ולקמן (קלז:): "אל חי" הוא ג"כ יסוד עם צירוף החסד.

קלה.

"עד דשוויה כרות שפכה". וע' הגהות וציונים שיש גורסים "שלא ידע לכוין ולאמן ידו היטב וחתך את הגיד" וע' רש"י (תולין ט. ד"ה שחטה) ונראה שקאי על מילה ג"כ.

"דורות הראשונים". ע' רש"י שמא"א רק ניתנה 'מילה' ולא 'נהגו טומאה'. יל"ע שהרי א"ת ע"ה קיים כל התורה כולה. ואולי יש לחלק בין מצווה לאינו מצווה. אולם עדיין צ"ת שהרי 'נהגו' טומאה כמבואר ברש"י (וילא יט ט) ששרה אמינו שמרה על הלכות נדה ולא רצתה להכין את הלחם.

קלז:

"קידש ידיד מבטן". בפיוט "מבטן לשמן המה נימולים".

שלא אמות" (רש"י). ע' מהרש"ל שהוא מצד ריבוי התענוג שמנכה מזכויותיו.

"זעירי". ע' מש"כ לעיל (קט): בשם רבינו ניסים גאון.

"בתר מר עוקבא". עם ה'רב' במרחץ, ע' לעיל (מ): עם ר"מ, כאן עם מר עוקבא [אולי לא היה רב], לקמן (קמז: וקמס') עם רבי שמעון.

קמ:

"ואתי למגניא". ע' מהר"ל שעל הת"ח לדאוג שירצו לכבודו.

"ברזא בחדא ידא – כגון אבן שאין לה דמים ולא צורך, ומפני שהסתירה מהן נתייקרה בעיניהם, ופייסוהו להראותה להן" (גירסת ר"ח). יסוד גדול שע"י ההסתרה נולד השתוקקות וצמאון להתקרב, והוא נקרא בזה"ק (פקודי) "רדיפו". [וע"ע מאירי שצניעות מעורר געגועים מהבעל לאשתו].

"אמר להו רב חסדא לבנתיה". ע' גמרא (ברכות מז). שבנתיה דר"ח הוא נסיבן לרמי בר חמא ולמר עוקבא בר חמא שהיו ב' אחין. כשרמי בר חמא נפטר התחתנה לרבא כמובאר בגמרא (ב"ב יג): [תינוקת עם נבואה] ואיתו היה הסיפור (שם קטט). שהצטננה אחר שהלכה לטבול תוך חודש מהלידה. ובשבת (קטז: וקטז) יש שמועות שרב חסדא אומר בשם מר עוקבא [לכאורה חתנו וצל"ע]. וע' תוס' (ב"ב קמא). שלכן העדיף ר"ח בנותיו על בניו משום שהיו נשואין לגדולי הדור. ועם כל זה אפשר לגשת לדברי רבי חסדא לבנותיה בחיל ורעדה.

קלט:

"ויועצין כבתחילה – ואח"כ יקרא לך עיר הצדק לשרות בה שכינה" (רש"י). ידוע ש'צדק' כינוי ל'שכינה' [מלכות] בתקו"ז (יע). "צדק מלכותא קדישא".

"רשעים הן אלה שתלו בטחונם במי שאמר והיה העולם". האם בטחונם הועיל להם כלל. ע' מהרש"א שכן וע' מש"כ בעומק הלב על שער הבטחון (שער הנעמוק). ע' בגמרא (יומא ט): "רשעים היו אלא שתלו בטחונם בהקב"ה".

קלט:

"ציצית חשיבי ולא בטלי". ויל"ע בדברי הפרשת דרכים (י) והפנים יפות (י) וחיידושי הרי"ם (י) ועוד אחרונים שאברהם אבינו לבש ציצית בשבת שעל הצד שהיה גוי הוי טלטול ולא יחייב מיתה מדין גוי ששבת. ויל"ע הא אם היה גוי אז אין חשיבות בהם ושוב לא נחשב חילול שבת? אולי משום שחשובים לו על הצד שהוא ישראל לכן גם על הצד שהוא בן נח אינם בטלים לבגד.

"ואילו לא היתה מצויצת כלל, לא מיחייב" (רש"י). יל"ע איך מותר לצאת עם הבגד מצד הלכות ציצית. אולי באמת אסור, וכאן מדברים רק ב'הלכות שבת'. א"נ מדוייק כאן כהשיטת המרדכי (הלכות קטנות מתקמד, ה"ד צמג"א לו"ם ס' יג) שבשבת מותר לצאת עם בגד עם ארבע כנפות מכיון שא"א לקשרן בשבת.

קמ.

"מנכו לי מזכויותי – אם הייתי ניצול ממנו

פרק כא – נוטל

קמו.

"כשבא נחש על חוה – כשנתן לה עצה לאכול מן העץ בא עליה" (רש"י). מכאן שבא עליה קודש שאכלה מעץ הדעת וע' באריז"ל (י) בענין זה.

פסקה זוהמתן". מתי פסקא הזוהמא מישראל, ע' רבי צדוק (שלאל קדושים).

פסקה זוהמתן". ע' כלבו (נא) "אלו קרבנו לפני הר סיני, פירוש וקבלנו תועלת בזה שפסק זוהמתנו ר"ל כל ספק באחדותו, כי ראינו מלכותו, ותוקף כבודו שם, והוסר בזה כל ספק מאתנו".

"מעשה בא לפני ריב"ז בְּעָרְב". ע' מש"כ לעיל (קפא).

קמו:

"בחדרי חדרים". גם בחדרי חדרים יש מראית עין – עין רואה (וע' רמ"א או"ס א ט)!!

קמו:

"בתקוע". מקום עם הרבה 'שמן' והרבה 'חכמה' וע' בגמרא (מנחות).

"חמרא דפרוגיתא ומיא דדיומסת קפחו עשרת השבטים – שהיו בעלי הנאה ועסוקים בכך ולא היו עוסקין בתורה ויצאו לתרבות רעה" (רש"י). דו"ק שמאשימים את היין והמים שהם מצד עצמם היו מותרים. וע' רבינו ירוחם (ספר דעת מורה פרכת דברים) ע"פ הגמרא (ברכות לב) **"ודי זהב מאי ודי זהב אמרי דבי רבי ינאי כך אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם בשביל כסף וזהב**

קמא:

"גיעועין". [ע' מש"כ בקונטרס 'תינוק שנשבר' בענין זה].

פרק כב – חבית

קמה:

"איתער בהו רבי יוחנן אמר להו דרדקי לא כך אמרתי לכם ...". ע' לעיל (קמג): **"כמה חריפא שמועתתא דרדקי" פרש"י** "סבורים הם שהם חריפים" [וע"ע לעיל (פט): **"לא בדרדקי עצה"**]. וע' גמרא (ב"ב קמג): **"ולאו הלכתא כוותיכו דרדקי אתון"**.

"רבי יוחנן ... במתא שמאי, בלא מתא תותבאי". בפסוק (משלי כו ב) **יְהִלְלֶנּוּ זָר וְלֹא פִי יִי, ובגמרא (מדרס סג).** **"באתרא דלא ידעי ליה".** פי' שכשלא מכירים אותך עליך להלל את עצמך, ואילו כשמכירים אותך, עדיף שאחרים יגלו את המעלות. בגמרא (פולין קי): **"אמר ליה [רב חסדא לרמי בר דיקול] חזינא לך דחריפת טובא, אמר ליה אי הוית באתריה דרב יהודה אחוינא לך חורפאי".** ובזה"ק (גלג קנג): **"יהללך זר ולא פיך ואם לא זר, פיך, לאו הכי אלא אי לא הוי מאן דאשתמודע לך אפתח פומך למללא באורייתא ולאודעא מלי קשוט באורייתא, וכדין פתיחו דפומך באורייתא ישבחון מילך וינדעון מאן אנת..."**

"רבי יוחנן ... במתא שמאי, בלא מתא תותבאי". רבי יוחנן עצמו לעיל (קיא). **"מאניה מכבודת"**.

(ברכות י.) לאו אורח ארעא, וע' גמרא (ז"ק נג.)
[וע' מש"כ בקונטרס להחיות רוח ולב].

"צא ממחיצתי". הגם שהיה אחרי מיתה
ולכאורה לא היה לו בחירה ע' יעב"ץ וע'
פרשת מרדכי.

קנ.

"מלך – מה לך". ידוע שעל מידת המלכות
כתוב "לית לה מגרמא כלום" וע"ע מש"כ
לעיל (י.ב.) בענין 'חללה של רשות'.

קנ:

"מעשה בחסיד אחד". ע' מש"כ לעיל (קסו:).
"ונעשה לו נס". ע' מש"כ לעיל (נג:) וצ"ת.
"למיזגא ליה אסא". ברש"י "גננא דאסא
לכלתא". עוד יש לציין לגמרא (כמויות ז.)
"מרקד אתלת".

קנא.

**"ואבא שאול אהא קאי דאמר רב יהודה
אמר שמואל..."**. מכאן שהתנאים ידעו דברי
האמורים [אולי אפילו בשמם, וע' מש"כ בענין
מאמרים בשם אמורים בזה"ק], וכמרומוז
בגמרא (סוכה כח.) שריב"ז ידע כל ההויות דאבי
ורבא.

קנא:

"ותרוץ גולת הזהב זה האמה". ברש"י קהלת
(יז ו) שקאי על 'מים' וכאן פרש"י "מעין של
תולדה".

"מעצמין את המת" [סוגרים את עיניו].

שהשפעת להם לישראל עד שאמרו די הוא
גרם שעשו את העגל". "קדש עצמך במותר
לך".

"קם למיקרי בספרא ... החודש הזה לכם".
היה בפרשת החודש (ילקוט קהלת).

"שחבריך יקיימוה בידך". אין התורה נקנית
אלא בחבורה (ברכות סג:). ע"ע במדרש (קהלת
כג ז ז) [הו"ד במהר"ץ חיות (פעניט ז)] על ר"א
בן ערך שהיה במקום שלא היו תלמידי
חכמים ושכח תלמודו.

**"ואל בינתך אל תשען – לומר חכם גדול
אני, וזכרן, וכשאחזור פרק זה או מסכת
זו לא תשתכח חברתה ממני" (רש"י).** ואכן
לגבי 'זכירת התורה' כתוב (מגילה ו:): "לאוקמי
גירסא סיעתא דשמיא". ואפילו משה רבינו
שכל מזה שלמד עד שניתן לו במתנה (מדיס
לח).

פרק כג – שואל

קמח:

"מוטב שיהיו שוגגין". [ע' מש"כ בקונטרס
תינוק שנשבר].

קמט.

"אל תפנו אל מדעתכן". בר"ן (סז) "בזמן
שאתם מסתכלים בהם אתם מפנים אל
מדעתכם" וע"ע מאירי (סז) וע' מש"כ בפי'
ותשר דבורה (טו"ד פ"ג).

קמט:

"כל שחבירו נענש על ידו .." ע' גמרא

בזה שמפני שהחורש בבהמה הוא נותן עליה עול והוא כובש אותה תחת ידו וברשותו היא עומדת, כל המלאכה על שם האדם היא ובו היא תלוי. ואין הבהמה אלא ככלי ביד אומן, ואינו דומה למחמר שהבהמה היא הולכת לנפשה אלא שיש לה התעוררות מעט מן המחמר". יש כאן מוסר השכל בכוחה של 'קבלת עול' וע"ע זוה"ק (בהר קט).

קנו.

"דבי נשיא". פי' בבית אביו. ע' רבינו בחי (בראשית מא נא).

"מזל מעשיר". בגמרא (מדה נז): ש"עני ועשיר" נקבע קודם יצירת הולד, וכן מזלו כמבואר בגמרא (תענית כה). ובפרט זמן לידתו כמבואר בסוגיין. מצאנו 'עניים' בש"ס שש פעמים 'דחיקא ליה מילתא' וכולם בנוגע ל'תלמידי חכמים' (תענית כא. כה. ז"מ קיד: ז"צ קעד: חולין קלג. ערכין כג.), ויש לזה כמה מהלכים: [א] שאין הכונה ש'תלמידי חכמים' הם עניים אלא 'עניים' נהיים תלמידי חכמים "הזהר מבני עניים שמהם תצא תורה" (נדרים פא.), וזה מכמה סיבות: (ב) לא מבזבזים זמן בעסקים (ר"ן נדרים סט), וע' בגמרא (יומא לה): על נסיון העושר. (ג) הם ענווים (ר"ן סט) וזה תנאי לתורה (ר"מ אבות א א). [ב] תלמידי חכמים אינם עניים בוחרים לעצמם מסלול שונה שפחות גשמי אבל יותר בטוח. וכן נראה לעיל (קנו). שיש הבטחה ש'אהדורי אפתחא לא מיהדר', וזה דומה לשבט לוי שלא קבלו נחלה וה' היא נחלתם וע' רמב"ם (הל' שמיטה יג א).

ע' זוה"ק (מי שרה רטו). [הו"ד במ"ב (שיא כג)] אחרי שראו מראות אלהים של השכינה בשם פטירתן אינו לפי כבודם להמשיך להסתכל על העולם השפל שלנו [ע"ד רמז אפשר שלכן בשבת אין צורך לסוגרם - וגם אסור - משום שכל העולם מתרומם בשבת לגלות שכינתו יתברך]. המעיין של אותם הגילויים היא המוכנות שלנו לסגור עינינו לשפלות העולם בשעה שעומדים לפני המולך בתפלה, ומי שלא סוגר עיניו בשעת התפלה לא יזכה לראות את השכינה לפני שנפטר [וע' מש"כ בקונטרס 'ברך בריך' על אגרת הרמב"ן].

"אמר רב יוסף נקיטינן האי צורבא מרבנן לא מיעני והא קא חזינן דמיעני אם איתא דמיעני אהדורי אפתחא לא מיהדר". ע' מש"כ לקמן (קנו). בענין 'מזל מעשיר'.

קנב.

"ודמעלי בריגלוהי בר איניש". ע' מש"כ לעיל (קנע).

"רב... לא הקבלנו פניך - ודרך ענוה קאמר ליה" (רש"י). ע' מש"כ לעיל (ה). בענותנותו של 'רבי'.

פרק בד - מי שהחשיך

קנג:

"המחמר אחר בהמתו". זו"ל הרמב"ן (מידושים וע"ע השגות לספר המנוחות שורש יד ד"ה ואני אומר) "אלא שמכל מקום צריך טעם בדבר שהרי החורש בבהמות אתה ובהמתך הוא כמחמר, שהחרישה בכח הבהמה היא נעשה, ונאמר

"ובעי רחמי – בקש רחמים שלא ישלוט בך יצר הרע" (רש"י). מעי"ז מצאנו גמרא (ברכות טז:) "חיים שתהא בנו אהבת תורה ויראת שמים" ועוד מתפללים "ותן בלבינו אהבתו ויראתו". ע' מש"כ בארוכה במק"א איך אפשר להתפלל ליר"ש הרי "הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים" (ברכות לג: מגילה כה. מה טז:), ועוד יותר מזה מצאנו שאפשר להתפלל שזולתנו יחזור בתשובה בגמרא (ברכות י:) וע' בגמרא (ע"ז ה.). יש כמה מהלכים: [א] התפילה אינו אלא הוראה שזה ה"דרך שרוצה ללכת בה" וממילא "בה מוליכין אותו" (מכות י: ו"הבא לטהר מסייעין לו" [לעיל קד.] [מהרש"א (כ"ג וברכות י. נחלא"ג)] איתא שמכיון ש"בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו" ממילא הרוצה ללכת בדרכו של יראת שמים ומתפלל ע"ז ודאי שמהני לו תפלתו. [ב] אפשר להתפלל על יראת העונש אבל לא על יראת הרוממות [מהרש"א (ברכות לג:)]. [ג] כיון שהאדם עשה 'עבודה' ו'השתדלות' בזה ש'התפלל' ממילא כבר לא נקרא 'הכל בידי שמים' [חזון איש (או"ס ע' נח: ד"ה דברים) ושלא כאגר"מ (או"ס ס"ד מ יג)]. [ד] חידושי הר"ם מבאר 'הכל בידי שמים' פי' שמשמים מודדים ובודקים אם להעניק לו בקשתו, 'חוץ מיראת שמים' שכל מי שמבקש מקבל. [וע"ע מש"כ בקונטרס על תפלת השל"ה בארוכה].

"אין מזל לישראל". ויל"ע בדברי הגמרא (מעניית כה.) עם ר"א שביקש עשירות, וע"ע תוס' יו"ט (קידושין ד יד.).

"אין מזל לישראל – דעל ידי תפלה זכות משתנה מזלו לטובה" (רש"י). ויל"ע שהרי גם בלי 'תפלה' האם ה'מזל' הוא 'רע' וכי אין לאדם 'בחירה'. ענין זה דומה לגמרא (ב"ב טז.) "בראת צדיקים בראת רשעים" שודאי לא נמנע מאף אחד לבחור בחיים.

קנו:

"שמואל ואבלט". בגמרא (ברכות נח:) "ואמר שמואל נהירין לי שבילי דשמיא ...".

"אין מזל לישראל ... מאי עבדת ...צדקה תציל ממות". ע' מש"כ לעיל (קכ"א:) וצ"ת.

"ר"ע הויא ליה ברתא". יל"ע אם זה היה מרחל או מאשה אחרת, ויל"ע אם זה היתה בתו המוזכר בגמרא (כמוצות סג.) "ברתיה דר"ע עבדא ליה לבן עזאי הכי והיינו דאמרי אינשי רחילא בתר רחילא אזלא כעובדי אמה כך עובדי ברתא"

"ר"ע ... הוה דאיגא אמילתא טובא". ויל"ע מאי שנא מדבריו בגמרא (ברכות פ:) שר"ע לא פחד ורק אמר שכל דעביד רחמנא לטב עביד.

"כסי רישך כי היכי דתיהוי עלך אימתא דשמיא". ע' מש"כ לעיל (קכ"א:) [ע' קונטרס על אגרת הרמב"ן].

